

NOVOPOHANSTVÍ A JEHO PŘÍTOMNOST V ČESKÉ SPOLEČNOSTI

I. ÚVOD

Novopohanství je sice okrajová, ale životaschopná a inspirující součást dnešního duchovního života u nás. Následující studie má za cíl uspořádat a popsat novopohanství v České republice a naznačit jeho historický a geografický kontext.

Pojem novopohanství

Novopohanství¹ je dosud ne zcela jasně ohraničený religionistický termín. V podstatě panuje shoda v tom, že se jedná o zastřešující termín pro náboženské aktivity, které prostřednictvím řady technik chtějí „znovu objevit, reinterpretovat a oživit starověké mýty, symboly a podoby božstev“.² Ústřední místo ve významovém poli tohoto pojmu mívá novodobé čarodějnictví, ztotožňované s hnutím Wicca, v západní religionistické literatuře se připojuje obvykle též keltské a germánské novopohanství, případně i neošamanismus.³ Jindy je neošamanismus pojednáván zvlášť,⁴ patrně proto, že navazuje na dosud živé (nikoli starověké) náboženské tradice.

Další nejasné hranice má novopohanství vzhledem k hnutí Nového věku (New Age).⁵ Někteří novopohanství do hnutí Nového věku zahrnují (zvláště média a apologeticky zaměřené křesťanské autoři), jiní (zvláště ti, kteří s novopohanstvím sympatizují) tato dvě hnutí ostře odlišují. Tuto diskusi stručně shrnuje Hanegraaff; upozorňuje, že novopohanství je podstatně starší než hnutí Nového věku a přiblížení novopohanství k hnutí Nového věku spatřuje jako zatím poslední vývojový stupeň novopohanství.⁶ Je zřejmé, že stejně jako hnutí Nového věku je současné novopohanství silně individualistické a je stejně jako hnutí Nového věku zaměřeno na rozvoj vlastního Já. „Ačkoli je možné účely pohanské praxe chápat různě,“ říká Paul Heelas ve studii o hnutí Nového věku, „všichni by se shodli na tom, že jejich primárním cílem je napomáhat sebeaktualizaci.“⁷ Blízkost k hnutí Nového věku ostatně prokazuje i provázanost novopohanství s alternativními psychoterapeutickými metodami a alternativním léčitelstvím. Jinou příčinou nejasných hranic mezi novopohanstvím a hnutím Nového věku je to, že hnutí Wicca, které je nejvýznamnějším směrem v rámci novopohanství a které často dominuje v různých novopohanských aktivitách (např. v organizaci slavností nebo ve vydávání časopisů), posloužilo jako silný inspirační zdroj idejí Nového věku. Kvůli této dominanci hnutí Wicca v novopohanství je pak pro některé pozorovatele lákavé všechny tři fenomény ztotožnit: hnutí Wicca s novopohanstvím a to pak i s hnutím Nového věku.

¹ Česky též neopaganismus, angl. neopaganism (neo-paganism), něm. Neopaganismus nebo Neuheidentum.

² MATTHEWS, Carol, Neo-Paganism and Witchcraft, in: MILLER, Timothy, *America's Alternative Religions*, State University of New York Press, 1995, str. 339.

³ Tak postupuje např. u nás LUŽNÝ, Dušan, *Nová náboženská hnutí*, Masarykova univerzita, Brno 1997, str. 98-100.

⁴ Např. PARTRIDGE, Christopher (ed.), *Dictionary of Contemporary Religion in the Western World*, InterVarsity Press, 2002.

⁵ O tomto vztahu pojednává část „New Age a novopohanství“ v ZBÍRAL, David, *New Age a novopohanství*, dokument je dostupný on-line na adrese <http://www.david-zbiral.cz/NewAge.htm#_Toc149637675>, download 21. 6. 2007.

⁶ HANEGRAAFF, Wouter J., *New Age Religion and Western Culture*, State University of New York Press, 1998, str. 77-79.

⁷ HEELAS, Paul, *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*, Blackwell Publishers, 1996, str. 88.

Novopohanství bývá zařazováno do stejné rodiny náboženství jako hnutí Nového věku. Spolu s ním může být chápáno jako součást esoterické tradice;⁸ Melton ho v jemnějším rozlišování zařazuje do „rodiny magie“ např. vedle voodoo a satanismu,⁹ zatímco např. Albanesová do „metafyzické“ tradice vedle spiritismu, okultismu nebo třeba Scientologické církve a ufologických náboženství.¹⁰ Naopak v Encyklopedii nových náboženství nejsou novopohanská hnutí dána s esoterismem do souvislosti, nýbrž pojednána v rámci kapitoly „Domorodé a pohanské tradice“.¹¹

V úvahách o vymezení a pojetí pojmu novopohanství nesmíme pominout skutečnost, že tento pojem není přijímán velkou většinou těch, jichž se týká, tedy samotnými novopohany.¹² (Někteří z nich se ovšem tomuto pojmu nevyhýbají.¹³) Většina novopohanů o sobě hovoří raději jako o pohanech a svých náboženských aktivitách jako o pohanství. Religionistika naproti tomu svým pojmem novopohanství, resp. novopohan naznačuje, že kontinuita mezi starověkými předkřesťanskými náboženstvími a jejich současnými stoupenci byla přerušena. V západní, křesťanské civilizaci můžeme bezpochyby vysledovat řadu pohanských (předkřesťanských) prvků. O některých není možné pochybovat (např. o vlivu antické filosofie), některé jsou již překryty a zůstávají spíše hádankou (např. v lidové slovesnosti nebo v esoterismu) a ještě jiné byly výslovně potlačovány (v lidové křesťanské zbožnosti a tzv. čarodějnictví). Tyto jednotlivé prvky jsou rozptýleny nebo zbaveny náboženského obsahu. V pohledu religionistiky žádné z evropských starověkých náboženství christianizaci nepřekročilo a novodobé pohanské náboženské aktivity na tato zaniklá náboženství nemohou přímo navázat. V pohledu současných pohanů (či novopohanů) tato kontinuita ovšem existuje.

V následujícím textu pojímáme novopohanství jako soubor současných duchovních aktivit na Západě, které vědomě čerpají z předkřesťanských náboženství. V našem pojetí je slovem „předkřesťanský“ naznačen protest proti křesťanství, proti jeho expanzi i proti západní, křesťanstvím ovlivněné civilizaci. Jak bude uvedeno níže, tento protest, který je obsažen již v samotném pojmu pohan, je podle našeho názoru základní charakteristikou novopohanství. Právě protestní zaměření odlišuje novopohany od těch lidí na Západě (např. západních buddhistů), jež sice také přijali některé z náboženství, které není na Západě považováno za tradiční, ale které nebylo křesťanstvím potlačeno. Novopohané se vědomě přibližují právě těm náboženským tradicím, které byly křesťanskou expanzí omezeny či umrtveny, a v tomto potlačení spatřují (z hlediska, formovaného současnou nábožensky pluralitní společností) velkou civilizační ztrátu a nespravedlnost. Bohatství, které v těchto potlačených náboženstvích nacházejí, využívají k vlastnímu duchovnímu životu a k formulování svého postoje k hodnotám západní společnosti.

Skutečnost protestního zaměření novopohanů také přispívá k objasnění toho, že novopohanství není možné vymezit výčtem směrů, které v jeho rámci navazují na jednotlivá předkřesťanská náboženství. Těchto směrů stále přibývá tak, jak se šíří hodnoty západní civilizace

⁸ VOJTÍŠEK, Zdeněk, *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice*, Portál, Praha 2004, zatímco Barrett o hnutí Nového věku nemluví a vytváří kategorii „Esoterická a novopohanská hnutí“ (BARRETT, David V., *The New Believers*, Cassell Illustrated 2001).

⁹ MELTON, J. Gordon, *Encyclopedia of American Religions*, 6. vydání, Gale, 1999.

¹⁰ ALBANESE, Cathrine L., *American Religions and Religion*, Wadsworth Publishing Company, 1999, str. 275.

¹¹ PARTRIDGE, Christopher (ed.), *Encyklopedie nových náboženství. Nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*, Knižní klub 2006.

¹² U nás proti pojmu novopohanství vystoupil ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení*, Volvox Globator 2005, str. 8-9.

¹³ Na velkou různost mezi novopohany ukazuje i fakt, že první použití pojmu „novopohanství“ je přisuzováno dokonce jednomu z nich - Timu Zellovi (*1942), zakladateli Církve všech světů (Church of All Worlds, vznikla roku 1968) a editoru významného novopohanského časopisu *Green Egg* (vycházel v tištěné podobě v letech 1968-2001). - Tak MELTON, *Encyclopedia ...* str. 169. - Proti tomu argumentuje Hanegraaff tím, že tento pojem (jako Neuheidentum) byl v jiném kontextu používán již v předválečném Německu - HANEGRAAFF, *New Age Religion ...* str. 77.

a současně i odpor proti nim. Kromě toho existence a význam těchto jednotlivých směrů jsou závislé na lokalitě:¹⁴ např. germánské novopohanství je nejsilnější v zemích, kde náboženství Germánů dosáhlo v předkřesťanské době svého vrcholu.

V následujícím textu se tedy budeme v kapitolách II. - VI. zabývat pěti směry, které jsou nejvýznamnější v České republice. Je to keltské novopohanství, germánské (severské) novopohanství, slovanské (baltoslovanské) novopohanství, čarodějnické novopohanství nebo-li Wicca a šamanské novopohanství. Ty směry novopohanství, které čerpají z egyptských, řeckých a dalších náboženských tradic, nejsou u nás doposud významné.¹⁵ Tyto směry nazýváme jako novopohanské, ačkoli - jak bylo řečeno již výše - tento pojem je mladší než tyto směry a není v nich všeobecně přijímán.

Mezi těmito pěti směry, jimiž se budeme níže zabývat, má v novopohanství nejvíce diskutabilní postavení šamanské novopohanství (neošamanismus). Tento směr totiž nenavazuje na žádnou jednotlivou náboženskou tradici (v tom je podobné čarodějnickému novopohanství) a čerpá spíše z mimokřesťanských než předkřesťanských zdrojů. Mnoho charakteristik, společných s dalšími směry novopohanství (včetně silného protestního akcentu), a provázanost neošamanské komunity se společenstvími dalších novopohanů nás k zařazení neošamanismu do novopohanství - podle našeho názoru - opravňují.

Zdroje a kořeny novopohanství

Také otázka kořenů novopohanství je značně problematická. Přikláníme se k názoru, že je vhodné zůstat pouze u dvou, a to u duchovního kořene v esoterické tradici a u duchovního a kulturního kořene v romantismu.

Jak bude řečeno ještě níže, na počátku nejstaršího směru novopohanství (keltského) v 18. století stála společenství skryté (esoterické) moudrosti, podobná svobodnému zednářství či hermetickým řádům. Spolu s mladším, germánským novopohanstvím, získala impuls v prostředí tzv. esoterického (někdy též hermetického) probuzení ve druhé polovině 19. století. Germánské novopohanství se vyvinulo nejen na půdě hermetických řádů a společností, ale bylo navíc silně ovlivněno působením Theosofické společnosti, založené roku 1875. Ve své prvotní podobě (tzv. ariosofie) germánské novopohanství z nauk Theosofické společnosti velmi silně čerpalo. Hermetické společnosti, a zvláště ty, které se soustředily na rituální magii, měly podíl i na vzniku čarodějnického novopohanství (Wicca). Prostřednictvím jeho zakladatele Geralda Gardnera (zasvěceného do řádu Ordo Templi Orientis) i prostřednictvím dalších významných představitelů se toto hnutí bylo v počátcích ovlivněno také rosikrucianstvím, Theosofickou společností a snad i dalšími směry esoterické tradice.

Romantismus se svou nostalgií po idealizované předmoderní společnosti, se svým návratem k přírodě a k harmonii člověka s ní i se svým zaujetím pro národní a lidové tradice se stal druhým významným kořenem novopohanství. V dávné, pohanské minulosti je možné nalézt ideál lidství, přirozeně dobrého člověka, nezkaženého společenskými (a hlavně náboženskými) institucemi, žijícího v přirozeném souladu se svým okolím i sám se sebou. Romantismus přelomu 18. a 19. století napomohl rozšíření keltského novopohanství a jeho dozvuky ve druhé polovině 19. století podnítily vznik germánského novopohanství. Pokud za romantickou vlnu můžeme považovat i 60., popř. 70. léta 20. století, pak se z této vlny hojně napájelo i čarodějnické a šamanské novopohanství. Romantický vztah k národu a jeho minulosti měl rozhodující vliv pro vznik germánského a slovanského novopohanství, tedy směrů, které jsou dodnes spojené s nacionalismem a které jsou stále vystaveny pokušení vstoupit do svazku s jeho extrémními podobami, a výjimečně dokonce i s rasismem. V podstatně menší míře je roman-

¹⁴ „Pohané čerpají z relativně lokalizovaných forem religiozity.“ - HEELAS, Paul, *The New Age Movement...* str. 88.

¹⁵ Kemetismus, tedy obnovované náboženství starověkého Egypta, je u nás doposud prezentován jen dokumenty *Chrám země Kemet*, dostupnými on-line na adrese <<http://mujweb.cz/www/kemet>>, download 21. 6. 2007.

ticky nacionalistický prvek patrný i v keltském novopohanství. Romantický pohled na problematiku genderu měl a doposud má významný podíl na čarodějnickém novopohanství.

Novopohanství je rámci náboženského života téměř unikátní¹⁶ v tom, že jeho hlavním zdrojem se stala vědecká díla. Týká se to prací historiků, folkloristů, nověji antropologů (Margarety Murrayové, Clauda Lévi-Strausse), religionistů (Mircey Eliadeho) a dalších vědců, kteří uvedli na veřejnost časově i místně vzdálené kultury a podnítily zájem o ně. Germánské novopohanství vzniklo v závěru 19. století v kontextu árijské ideologie, která pramenila z odborného seznamování Západu s indickým kulturním a náboženským dědictvím.¹⁷ Vazba čarodějnického a šamanského novopohanství na vědecké zdroje je ještě výraznější. To ale neznamená, že by novopohanství u těchto vědeckých zdrojů zůstávalo. Spíše naopak: využívá je jako inspiraci, na jejímž základě rozvíjí teorie, které velmi často výrazně překračují poznání, nabyté odbornými metodami, anebo jsou s ním dokonce v rozporu.

Charakteristiky novopohanství

Jak už bylo řečeno výše, za základní charakteristiku novopohanství považujeme jeho více či méně explicitní protest proti křesťanství a jeho civilizačnímu vlivu. Tento protest je vyjádřen už jen přivlastněním křesťanského pejorativního výrazu „pohan“, který původně označoval toho, kdo se nestal křesťanem a kdo není ani Židem. Prvními pohany byli v římské říši vesničané (lat. *pagani*). Ti totiž dlouho vzdorovali přijetí křesťanství, od 4. století rychle šířenému především ve městech. Následně se jako pohanské národy označovali i sousedé biblického Izraele a všechna etnika, která se s křesťanstvím nesetkala nebo ho odmítla. Jako pohané byli označováni všichni příslušníci nemonotheistických náboženství.¹⁸ Pomocí slova „pohan“ se tedy křesťané vymezují vůči těm, kdo stojí mimo přízeň Boha, zvěstovaného křesťanskou Biblií.

Pokud nekřesťan toto vymezující pojetí přijme a k tomuto křesťanskému odsuzujícímu výrazu se sám výslovně přihlásí, vyjadřuje tím bezpochyby protest proti křesťanství. Novopohané protestují proti tomu, co vnímají jako křesťanskou expanzivitu a bezohledné mocenské potlačování jiných náboženství, a celkově proti výlučné monotheistické koncepci a jejím skutečným či domnělým důsledkům (např. ve vztazích mezi muži a ženami, ve vztahu k násilí či ve vztahu k životnímu prostředí). Tento protest bývá vyjadřován protikřesťanskou rétorikou. Je ovšem třeba říci, že u některých novopohanů se jedná spíše o proticírkevní než o protikřesťanský protest a že zvláště v začátcích keltského, germánského a slovanského novopohanství často stáli lidé, kteří se zároveň považovali za křesťany.

Na druhém místě mezi charakteristikami novopohanství musíme zdůraznit jeho subjektivismus. Ten maximálně vyhovuje individualistické poptávce současného člověka po vlastním, nikým neurčovaném a nikým neregulovaném duchovním životě. Stephen Flowers (*1953), americký akademik a zároveň význačný germánský novopohan, to vyjádřil na přednášce pro Pohanský studentský spolek (Pagan Student Alliance) takto: „Novopohanské hnutí“ oplývá subjektivismem. Lidé rekonstruují 'minulost' podle svých vlastních potřeb, přání a předsudků. Neopohanství je často spíše než náboženskou cestou systémem pro validaci nebo ospravedlnění subjektivních předpojatostí. Někdy je výsledkem těchto subjektivismů efektivní a někdy též i půvabný myšlenkový a praktický systém (...) Ale tak či onak jejich základ leží v subjektivních potřebách a předsudcích svých tvůrců.“¹⁹

¹⁶ Inspiraci vědeckými pracemi nalezneme např. i v některých psychoterapeuticko-náboženských systémech (např. ve společenství Process nebo ve Scientologické církvi), v menší míře i v tzv. ufologickém náboženství.

¹⁷ Více viz BUDIL, Ivo T., *Od prvotního jazyka k rase*, Academia 2002.

¹⁸ Muslimové jsou někdy křesťany považováni za jinověrce (neboť věří v téhož Boha, ale jinak), jindy je ovšem pejorativní výraz pohan vztážen i na ně.

¹⁹ THORSSON, E., Jak býti pohanem: metodologie pro revival tradičních systémů, *Saulió* 6/2005, str. 29-30, časopis je dostupný on-line na adrese <<http://forum.asatru.cz/viewtopic.php?t=98>>, download 21. 6. 2007.

Individuální výběr je už při příklonu člověka k tomuto typu zbožnosti - z velkého objemu informací (dnes dostupných především díky Internetu) si budoucí novopohan vybere několik motivů pohanského náboženství, které vyhovují jeho pohledu na svět, a tyto motivy pak rozvíjí dalším studiem (opět především internetových zdrojů), volně je kombinuje se současnými náboženskými metaforami (nejčastěji s metaforou duchovní energie), experimentuje s nimi za účelem dosažení osobního duchovního prožitku a díky tomuto individuálně vytvořenému souboru představ a praktik se setkává (opět velmi často díky diskusím na Internetu) s podobně zaměřenými souputníky. Tento postup je typický pro tzv. postmoderní spiritualitu. Její kritický pozorovatel, americký sociolog David Lyon, napsal: „Lidé si vytvářejí náboženské významy ze surového materiálu, který jim poskytují média, a jednotlivé prvky si přitom skládají podle místní i globální logiky, s osobitou vynalézavostí i podle tradice.“²⁰

V novopohanství se tak nesetkáváme s žádnými dogmaty, a to např. ani v pojetí transcendence. Tradičně je sice novopohanství spojováno s pantheismem či polytheismem, ale ve skutečnosti se setkáváme spíše s pantheismem či henotheismem. Právě henotheismus, kdy si z pantheonu „svého“ novopohanského směru jednotlivec vybírá jedno božstvo, které odpovídá jeho zájmu nebo s nímž se nejnázne může ztotožnit, je pravděpodobně nejrozšířenějším pojetím transcendence mezi těmi novopohany, kteří jsou ochotni vlastní pojetí formulovat (často bývá pojetí novopohanů spíše neurčité²¹). Obraz světa, který ta která duchovní tradice přináší, je vnímán nezávazně spíše jako zajímavá možnost, jak přistupovat ke světu, než jako doktrinálně a mytologicky stanovená norma. Obvyklé je spíše negativní vymezení, a to proti monotheistickému exkluzivismu, zvláště křesťanskému.

Také další charakteristiky novopohanství mohou vyniknout v kontrastu k monotheismu a bývají tak často také formulovány. Především je to posvátnost přírody a vědomí, že lidé jsou její součástí (proti monotheistickému odbožštění přírody a postavení člověka do protikladu k ostatním bytostem). Příroda poskytuje novopohanům posvátný prostor (odmítány jsou jakékoli chrámy) a vytváří také posvátný čas (novopohanský rok je strukturován přírodními jevy). Posvátnost přírody se promítá i do pozitivního pojetí vlastního těla a potěšení, které přirozená tělesnost může poskytovat. Oslavována (a stavěna do protikladu k maskulinnímu monotheismu) je také ženskost.

Výše zmíněná nejistota v pojetí transcendence je pochopitelná, pokud si uvědomíme výrazně praktické zaměření novopohanství. Středem novopohanského duchovního života je obřad. V něm se spojují dva velmi důležité aspekty novopohanství: snaha o konkrétní, praktický užitek a smysl pro společenství. Spíše než intelektuální pochopení kosmu poskytuje novopohanství praktické důsledky: ovládnutí individuálního „světa“ prostřednictvím magie a dosažení náboženského zážitku a sociální podpory uprostřed společenství.

Také společenství je totiž pro novopohany charakteristické. Začlenění do něj sice není pro jednotlivého novopohana nezbytné, je ale pravděpodobné, že samostatně praktikujících novopohanů není mnoho. Novopohanské společenství bývá demokratické a ostražitě vůči stratifikaci a vytváření hierarchie (jednotlivá společenství např. dokonce nerada určují svého mluvčího). Bývají vědomě rušeny i hranice mezi kněžími a lidem. Na obřadech se podílejí – pokud možno – všichni účastníci. Vedení jednotlivých obřadů náleží různým novopohanům podle toho, zda jsou na určité božstvo nebo na určitý typ obřadu zaměřeni. Je dokonce možné říci, že všichni novopohané jsou kněžími nebo jinými náboženskými specialisty (např. mezi keltskými novopohany je běžné o sobě hovořit jako o druidech).

Společenství novopohanů nebývají zaměřena pouze na náboženství, ale jde v nich také o prozkoumání kultury, přenesení se do jejího světa a vyzkoušení některých jejích aspektů.

²⁰ LYON, D., *Ježíš v Disneylandu. Náboženství v postmoderní době*, Mladá fronta, Praha 2002, str. 89.

²¹ Charakteristický jednoho ze současných českých novopohanů, Jaroslava Janovce: „Jsem pořád spíš než věřící polyteista maximálně jen doufající panteista.“ In: ŠVELA, V., Jarovít je tady, *Respekt* 19/2007, 7.-13. května 2007, str. 6.

V tomto bodě tedy existuje spojnice mezi novopohany a skupinami tzv. živé historie (living history), i když je třeba upozornit, že tvůrci živé historie se často od náboženských novopohanů ostře distancují (např. kvůli jejich údajné neautentičnosti) a naopak. Na veřejnosti bývají nejviditelnější ty novopohanské slavnosti (nejčastěji při příležitosti pohanského svátku), při nichž se náboženské aktivity prolínají se zábavou a obchodem (podobně jako např. při lidových poutích). V určitém smyslu je tak možno říci, že volně jsou s novopohanstvím spojeny takové skupiny živé historie nebo historického šermu, jako např. Agarain,²² Skjaldborg,²³ Boiové a Fergunna²⁴ nebo Dunkelheim.²⁵ Díky těmto slavnostem je možné novopohanství chápat také – jak bude zmíněno ještě níže – jako společenskou aktivitu volného času.

Společenství novopohanů motivuje k velké tvořivosti, kterou bychom tak mohli vidět jako další charakteristický znak novopohanství. V novopohanských společenstvích jsou náboženské motivy nově a tvořivě překládány do současného jazyka a leckdy spojovány či srovnávány s motivy jiných náboženství. Rozvíjí se umění (hudební, výtvarné i užité umění), jsou zřizovány oltáře a upravována posvátná místa, pěstuje se léčitelství, věštné techniky a řada dalších aktivit. Tvořivost je podporována faktem, že tradice, z nichž novopohanství čerpá, jsou většinou mrtvé a zdroje jejich poznání omezené. Novopohanství se tak stává jakousi projekční plochou, kterou je možné zaplnit tvořivým využíváním reálií i bohatou fantazií. Nelze si nevšimnout, že fantazie dostává tím více prostoru, čím méně je toho o pohanských náboženstvích bezpečně a nepochybně známo.²⁶

Důležitým a pro novopohanství typickým nástrojem tvořivosti je Internet. Projevuje se v množství a bohatosti internetových prezentací novopohanství i v používání kyberprostoru²⁷ jako nástroje komunikace náboženských obsahů, např. věšeb nebo čarodějnických sabatů „on-line“. Takovéto náboženské aktivity je možné shrnout pod pojem kyberčarodějnictví.²⁸ Od využití kyberprostoru jako „pouhého“ komunikačního média je ovšem třeba odlišit hnutí těch, kdo vnímají jeho spirituální dimenzi. Ta má být skryta v jakési duchovní energii informační sítě, která je schopna zprostředkovat náboženský zážitek. Podle typu tohoto zážitku je pak možné hovořit o kyberšamanech,²⁹ kteří konají šamanské cesty do jiných dimenzí prostřednictvím pobytu v kyberprostoru,³⁰ kybermázích, kteří provádějí v kyberprostoru specifické magické rity,³¹ a kyberbožích, jejichž vytváření světů v kyberprostoru má přinášet náboženskou zkušenost, podobnou zkušenosti bohů - stvořitelů světa.³² Pro všechny vyjmenované aktivity se někdy používá pojem technopohanství.³³ Podle našeho názoru je ale sporné hovořit o těchto značně nesourodých aktivitách jako o novém náboženském hnutí, popř. o větvi novo-

²² Agarain, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.celtic-smith.cz/index.php?menu=agarain>>, download 21. 6. 2007.

²³ Skjaldborg, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.skjaldborg.livinghistory.cz>>, download 21. 6. 2007.

²⁴ Boiové a Fergunna, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.kelti.cz>>, download 21. 6. 2007.

²⁵ Dunkelheim, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.dunkelheim.wz.cz>>, download 21. 6. 2007.

²⁶ Autoři novopohanského projektu Slovanství nás neomezují v kreativním vnímání světa, avšak dávají nám dostatečný základ pro vlastní práci.“ - ZDVOŘILÝ, R., *Slovanství. Úvodní informace k projektu*. Dokument dostupný on-line na adrese <<http://ceska.mysteria.cz>>, download 21. 6. 2007.

²⁷ Pojem kyberprostor je označován „prostor“, vzniklý díky komunikační počítačové síti. Nejrozšířenější takovou počítačovou sítí je Internet. - MARTÍNKOVÁ, Libuše, *Kyberprostor jako náboženský prostor*, diplomová práce, obhájená na Husitské teologické fakultě UK roku 2004, str. 3-5.

²⁸ Angl. cyberwitchcraft. O tomto fenoménu referuje MARTÍNKOVÁ, *Kyberprostor ...* str. 16-23.

²⁹ Od kyberšamanů je třeba odlišovat technošamany (níže v VI. kapitole).

³⁰ MARTÍNKOVÁ, *Kyberprostor ...*, str. 24-30.

³¹ Tamtéž, str. 30-35.

³² Tamtéž, str. 35-39.

³³ Pro vysvětlení tohoto pojmu viz heslo „Technopaganism“, in: *Wikipedia*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://en.wikipedia.org/wiki/Technopaganism>>, download 21. 6. 2007.

pohanství.³⁴ V souvislosti s novopohanstvím doporučujeme zůstat u nezpochybnitelného tvrzení, že charakteristické pro novopohany je rozsáhlé používání Internetu, a to pro věroučné, misijní, společenské i rituální účely.

Spiritualita je v novopohanství vnímána jako součást holistického pohledu na svět a je proto propojena s kulturou (hudbou, výtvarným uměním, živou historií apod.), sférou těla (v léčitelství) nebo se zájmem o společnost (např. v ekologickém aktivismu). „Schopnost vidět svět v jeho celistvosti patřila pravděpodobně k historickým zkušenostem našich předků. Postupem času však byla zapomenuta a my se k ní nyní snažíme vrátit,“ uvádějí ve svém projektu Slovanští mír příznivci slovanského novopohanství.³⁵ Tento návrat je v současné společnosti těžko možný, a tak navzdory záměru prodchnout novopohanstvím celý život se novopohanská spiritualita projevuje nejvíce jako nezávazná, libovolná, tvořivá a hravá aktivita volného času.

Novopohanská tvořivost se uplatní i v humoru, pro nějž mají novopohané většinou dobře vyvinutý smysl. Je možné ho vidět jako zdravý projev sebereflexe, ale také jako součást hravé zábavnosti. S humorným odstupem a na rozhraní vážnosti a nevážnosti bývají prováděny i rity, které ve své původní, předkřesťanské podobě (pokud vůbec nějaká byla) měly existenční závažnost. To přináší otázku, zda náboženské obsahy jsou v novopohanské spiritualitě brány vážně. Zajímavou a pravděpodobně docela typickou odpověď na otázku obsahu víry dal Dervan, stařešina českého společenství Rodná víra. Otázka se týkala Dervanovy víry, zda Jarovítova slavnost, konaná novopohany, skutečně způsobuje přírodní děj (příchod jara). Dervan odpověděl: „Já věřím, že je to symbol, a věřím v magickou funkci tohoto symbolu. (...) Myslím, že nemá smysl radikálně říct, že se země mění ani že se nic neděje. Já osobně věřím, že při obřadu se otevírají jakési dveře v posvátné sféře. (...) Jestli opravdu působíme na přírodu, nebo jsme dokonce tvůrci regeneračního cyklu, tak to skutečně nevím.“³⁶

I z této odpovědi je zřetelné, jak je novopohanství individualistické: doktrína je nejasná, struktura obřadů je velmi volná, jednotný ritus neexistuje, volná je i společenská struktura v podstatě bez hierarchie. Individualismus příslušníků jednotlivých společenství vede často ke štěpení a následnému zakládání nových klanů, rodů, covenů apod. a k předčasnému konci společných projektů.

Podobně jako v případě doktrín nejsou ani žádné etické normy všeobecně přijímané jako závazné. Pokud jsou nějaké normy stanoveny (např. Wiccanská rada), děje to spíše v reakci na otázky a podezření ze strany většinové společnosti než v vlastních zájmech novopohanů. Zásadní etické principy vyplývají z novopohanského individualismu - zdůrazňuje se svoboda a odpovědnost každého jednotlivce podle hesla „Dělej, co chceš, ale nikomu neubližuj.“ Z téhož zdroje pramení i typická novopohanská tolerance k jiným názorům a postojům, která je často dáována do protikladu ke křesťanské výlučnosti. Většina novopohanů pravděpodobně předpokládá existenci duše, která vstupuje do nových těl a opouští je v souladu s rytmem obnovující se a hynoucí přírody. Tento předpoklad poskytuje naději na to, že kosmos je nakonec spravedlivý, a zdůvodňuje tak etické jednání. Idea znovuvtělování duše má (stejně jako v hnutí Nového věku) optimistický charakter, neboť cyklus znovuvtělování je chápán jako nástroj duchovního růstu.

Novopohanství by samozřejmě bylo možné charakterizovat i jinak, ale protikřesťanský protest (který se projevuje v různých oblastech) na jedné straně a subjektivismus a individualismus na straně druhé budou jistě patřit k nepochybným charakteristikám.

³⁴ Oproti MARTÍNKOVÁ, *Kyberprostor ...* str. 10.

³⁵ ZDVOŘILÝ, R., *Slovanští mír. Úvodní informace k projektu*. Dokument dostupný on-line na adrese <<http://ceska.mysteria.cz>>, download 21. 6. 2007.

³⁶ VOJTÍŠEK, Z., Nejdůležitější je obřad. Rozhovor se Slovany ze společenství Rodná víra, *Dingir* 5 (1), 2002, str. 25-26, dokument je dostupný on-line na adrese <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir102.pdf>>, download 21. 6. 2007.

II. KELTSKÉ NOVOPOHANSTVÍ

Nejhlouběji do historie zasahují kořeny keltského novopohanství.

Počátky

Osobou, která již na sklonku 17. století podnítila vznik keltského novopohanství, je anglický sběratel starožitností a spisovatel John Aubrey (1626-1695). O megalitických památkách (především v Avebury a Stonehenge) psal a hovořil jako o zbytcích druidských chrámů. Tuto myšlenku pomohl v následujícím století rozšířit kabalista a znalec dalších esoterických nauk William Stukeley (1687-1765) prostřednictvím knih, publikovaných ve 40. letech 18. st. V té době (roku 1717) ale už měla být založena první druidská společnost, Starobylý druidský řád (Ancient Druid Order). U jeho vzniku měl stát John Toland (1670-1722), další nadšený sběrateli údajů o Keltech a autor knihy *Dějiny druidů* (1719, podle některých 1723 či 1726). Jak ale upozorňuje Dalibor Antalík,³⁷ vznik řádu v této době není bezpečně doložen. V Anglii se totiž jedná o dobu, která byla velmi plodná na tajné společnosti, jež pěstovaly esoterní poznání³⁸ a s faktickými (i historickými) údaji nakládaly velmi volně. Antalíkův název „esoterická“ pro tuto první vlnu novodobého zájmu o keltské náboženství je tedy vhodný.³⁹ K odkazu Starobylého druidského řádu se dnes hlásí několik společenství keltského novopohanství i v zemích mimo britské ostrovy.⁴⁰ K této „esoterické“ větvi bychom snad mohli přiřadit i další společenství, Starobylý řád druidů (Ancient Order of Druids), a společenství od něho odvozená, ačkoli je Antalík pro jejich důraz na solidaritu a charitu nazývá jako „mutualistická“.⁴¹ Starobylý řád druidů (založený roku 1781) pořádá v Británii významné akce (nejčastěji ve Stonehenge) již na začátku 20. století. Společenskou prestiž mu dodalo i členství Winstona Churchilla v jedné z jeho lóží.⁴² Dnes je rozšířen téměř po celém světě.

Spíše národně obrozenecké motivy než zájem vytvořit esoterní bratrstvo pravděpodobně vedly Edwarda Williamse (1747-1826) k pokusům vzkřísit tradici keltských bardů. Tato tradice měla posílit velšskou národní identitu prostřednictvím používání velšského jazyka, pořádáním slavností zpěvu, obnovy (spíše však znovuvytvořením) náboženských rituů keltských bardů, a dokonce objevením (spíše však vytvořením) údajně starých literárních památek.⁴³ Společenství, navazující na vlastenecké snahy Edwarda Williamse (velšským jménem Iolo Morganwga), se obvykle nazývají gorseddy (sněmy), bardské gorseddy apod.

Aktivita

Myšlenky a konstrukce výše zmíněných zakladatelů keltského novopohanství, tvořivě inovované jejich následovníky, obohacené vlivem jiných náboženství (především křesťanství v esoterním výkladu) a doplněné o zpopularizované vědecké poznatky o původním keltském náboženství - to vše vytváří dostatečné zázemí pro bohaté náboženské a kulturní aktivity. Nejsou omezeny jen na společenství, která se hlásí výhradně ke keltské tradici, ale pronikají i do jiných směrů novopohanství, především do šamanismu a hnutí Wicca. Např. keltské svátky

³⁷ ANTALÍK, D., Neodruidismus a fascinace Kely v České republice a v zahraničí, in: NEŠPOR, Z. R., *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, Sociologický ústav AV ČR, Praha 2004, str. 76.

³⁸ Nejvýrazněji se z nich časem uplatnila společenství svobodných zednářů. Vznik prvního z nich se klade do téhož roku 1717.

³⁹ ANTALÍK, D., Neodruidismus ..., str. 76.

⁴⁰ Tamtéž, str. 76-77.

⁴¹ Tamtéž, str. 77-78.

⁴² WITCOMBE, C. L. C. E., *Stonehenge and the Druids*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://witcombe.sbc.edu/earthmysteries/EMStonehengeC.html>>, download 21. 6. 2007.

⁴³ ANTALÍK, D., Neodruidismus ..., str. 78-79.

samain, imbolc, beltain a lugnasad se 1. listopadu, 1. února, 1. května, resp. 1. srpna slaví či alespoň připomínají v řadě čarodějnických (wiccanských) společenstvích podobně, jako jsou v těchto společenstvích někdy připomínání, či dokonce uctívání keltští bohové Cernunnos, Teutates, Epona⁴⁴ i jiní. Čarodějnické hnutí Wicca (ostatně založené příznivcem keltského náboženství Geraldem B. Gardnerem) je si s keltským novopohanstvím tak blízko, že „gardnerovská inspirace“ tvoří podle Antalíka samostatnou větev neodruidismu.⁴⁵ Spojení šamanismu a keltského novopohanství je nejtěsnější v oblasti léčitelství. Reprezentují ho např. knihy úspěšných autorů Johna a Caitlín Matthewsových.⁴⁶

Středem aktivit novodobých Keltů jsou čtyři výše zmíněné svátky anebo alespoň některé z nich. Jsou příležitostí pro setkání jinak rozptýleného společenství, pro uměleckou produkci (především pro keltskou hudbu, která již vytvořila specifickou kategorii v rámci worldmusic), pro rekonstrukce bitev, prodej řemeslných a uměleckých předmětů, přednášky a dílny, případně též pro náboženské obřady. Pro keltské novopohany ale více než pro ostatní platí, že náboženství spíše studují (popř. diskutují) než prožívají. Řada z nich zůstává u úvah o keltských představách posmrtného života (v nichž nacházejí víru v putování či znovuzrození duše), o přírodě, oživené duchovními bytostmi, apod. a tato náboženská přesvědčení žádnými úkony nedoplňují.

Mezi keltskými novopohany je též zájem o postavy keltských kněží. Vůdčí postavení a nejhlubší znalosti právem připisují druidům, zatímco jako bardové jsou (tehdy i nyní) označováni ti, kdo se zabývají uchováváním a rozvíjením slovesné a hudební tradice. Mezi současnými keltskými novopohany někdy ožívá i role vatů (ovatů), kteří se zabývali věštěním a léčitelstvím. Je ale nutné připomenout, že do těchto rolí se jednotliví novodobí příznivci Keltů ustavují sami a svými rolmi nevytvářejí žádnou strukturu. Jedná se spíše tituly, jež si jednotliví novopohané sami udělili a jimiž vyjadřují své zaměření či své ambice.

Zájem novodobých keltských novopohanů se dále obrací např. k léčitelství či zkoumání keltských posvátných míst. Keltské léčitelství pod názvem wyda zpopularizovali (a vlastně v podstatě vynalezli) němečtí autoři populárních léčitelských a esoterických spisů Aljoscha A. Schwarz, Ronald P. Schwappe a Wolfgang M. Pfau.⁴⁷ Za posvátná místa Keltů jsou často považovány megalitické stavby (menhiry, dolmeny a kromlechy), které ovšem pocházejí z doby, která keltskému osídlení o několik tisíciletí předcházela.⁴⁸

Česká společenství

Z britských ostrovů a Bretaně keltské novopohanství postupně proniklo i do dalších zemí. V České republice se ovšem zatím nesetkáme s vysloveně náboženským společenstvím keltských novopohanů. Jak píše Antalík, „nevznikl zde doposud žádný organizovaný ‘řád’ či ‘háj’, jehož členem by se příslušný uchazeč mohl stát teprve po absolvování iniciačního obřadu a splnění jemu předcházejících podmínek...“⁴⁹ Zatím se ustanovila pouze „více či méně volná sdružení, která primárně deklarují svůj zájem o keltskou kulturu v nejširším slova smyslu. Jeho integrační součástí může být případně i zájem o její náboženské dědictví, jež ovšem

⁴⁴ Jsou použita galská pojmenování těchto bohů.

⁴⁵ ANTALÍK, D., Neodruidismus ..., str. 81-83. Namísto výrazu „neodruidismus“, používaného Antálíkem, dáváme přednost výrazu „keltské novopohanství“, „novopohanská tradice Keltů“ apod.

⁴⁶ MATTHEWSOVÁ, C., *Zpívej své duši na cestě domů. Šamanismus pro současného člověka*. Alternativa, Praha 1997; MATTHEWS, J., *Keltský šaman. Keltská spiritualita v současné době. Léčení lidí a Země*. Alternativa, Praha 1995.

⁴⁷ Základní knihy vydaly i česky: SCHWARZ, A. A., SCHWAPPE, R. P., PFAU, W. M., *Léčivá síla druidů*. Alternativa, Praha 1994.

⁴⁸ ANTALÍK, D., Náboženství Keltů před christianizací, *Dingir* 5 (1), 2002, str. 19, dokument je dostupný online na adrese <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir102.pdf>>, download 21. 6. 2007.

⁴⁹ ANTALÍK, D., Neodruidismus ..., str. 83.

bývá zpravidla definován jako pouhý průvodič obecnějších cílů.⁵⁰ Zdá se, že ke keltskému novopohanskému náboženskému životu se u nás výslovně hlásí zatím pouze jednotlivci. Na semináři Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů⁵¹ se takto prezentoval druid Roman (Procházka)⁵² a na Internetu druid Lunwer⁵³ a druid Pavel (Horák)⁵⁴. Druidové Roman, Pavel a Talcern se roku 2006 spojili do společenství Druidové Boiohaema.⁵⁵

Na následujících řádcích se proto zmíníme o třech sdruženích, které sice vycházejí z keltského novopohanství, ale jsou orientovány především kulturně. Nejvlivnější touto skupinou je Bratrstvo Keltů.⁵⁶ Založil ho roku 1995 významný člen Jazzové sekce,⁵⁷ hudebník Tomáš Křivánek. Téhož roku bratrstvo uspořádalo první festival keltské kultury Beltine, který od té doby zůstal hlavní a nejvíce populární aktivitou bratrstva.⁵⁸ Pro členy bratrstvo vydává *Zpravodaj* a internetový informační bulletin *Kelt*.

Téměř o rok dříve (1994) než Bratrstvo Keltů se ustavilo občanské sdružení Keltoi⁵⁹ pod vedením Václava Horáka. Jako své poslání sdružení deklaruje „rozvíjet kulturní a společenský život, práce s dětmi a mládeží a organizování akcí pro děti mládež i dospělé“. ⁶⁰ Zatímco keltská hudba přináší Bratrstvu Keltů pozornost širší veřejnosti, Keltoi se soustředí na lokální projekty a na mladou generaci. Dosud (červen 2007) vyšlo jedno číslo časopisu *Boiohaemum*.

Zatímco hudba, vycházející z novodobého keltského obrození, je dobře známa, k propagaci podobně inspirovaného výtvarného umění bylo u nás roku 2001 založeno občanské sdružení Lugh.⁶¹ Jeho iniciátorem a předsedou je malíř Josef Ryzec, který od roku 1997 pořádá výstavy výtvarných děl při příležitosti svátku Lughnasadh a na počest keltského boha Lughy.⁶² Sdružení se podle Ryzce „kromě výtvarných aktivit zabývá v co nejširším smyslu keltským odkazem zanechaným na současném území Čech, Moravy a Slezska a dále se zobecňujícím přesahem historií celého keltského světa, jeho inspirujícím sdělením současnosti.“⁶³

Popularita Keltů i jejich kultury je ovšem daleko širší, než je působnost vyjmenovaných čtyř společenství. Naznačují ji shrnující internetové stránky⁶⁴ s poměrně vysokým poč-

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Seminář se konal 21. 9. 2001 v sále Pastorační centra Arcibiskupství pražského v Praze - Dejvicích.

⁵² Dokumenty druida Romana jsou dostupné on-line na adrese <<http://druid.euweb.cz/texty/seznam.htm>>, download 21. 6. 2007.

⁵³ LUNWER, *Vítejte v Druidském Háji!*, dokument dostupný on-line na adrese <http://esoterica.wz.cz/druidsky_haj/druidsky_haj.htm>, download 21. 6. 2007, a LUNWER, *Druidové*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://sweb.cz/keltoman/druids.htm>>, download 21. 6. 2007.

⁵⁴ Dokumenty druida Pavla jsou dostupné on-line na adrese <<http://www.druidstvi.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁵⁵ *O nás*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.druidove-boiohaema.ic.cz/onas.html>>, download 21. 6. 2007.

⁵⁶ *Bratrstvo Keltů*, dokumenty dostupné on-line na adrese <<http://www.beltine.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁵⁷ MORAVČÍK, J., *Bratrstvo Keltů*, dokument dostupný on-line na adrese <http://www.world-music.cz/content.php?ID=0a9c94f378f2a0d2886f741e56a3f494&akce=view_article&idart=73&place=5>, download 21. 6. 2007.

⁵⁸ Více o historii bratrstva: KŘIVÁNEK, T., *Historie akcí uspořádaných Bratrstvem Keltů*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.beltine.cz/view.php?cisloclanku=2005012801>>, download 21. 6. 2007.

⁵⁹ *Keltoi*, dokumenty dostupné on-line na adrese <<http://www.keltoi.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁶⁰ HORÁK, V., *Základní informace o Keltoi I.*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.keltoi.cz/view.php?cisloclanku=2005121316>>, download 21. 6. 2007.

⁶¹ *Lugh*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.lugh.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁶² RYZEC, J., „*Keltský projekt Lughnasadh v Čechách*“ a *umělecké sdružení LUGH v roce 2006*, dostupný on-line na adrese <<http://www.lugh.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Dostupné např. on-line na adrese <<http://keltoman.sweb.cz>, <<http://www.medy.cz/keltove>>, download 21. 6. 2007, nebo adrese <<http://www.taxoft.cz/nemeton>>, download 21. 6. 2007.

tem přístupů i keltská témata na serverech, které nejsou na keltskou kulturu a náboženství primárně zaměřeny.

III. GERMÁNSKÉ NOVOPOHANSTVÍ

Pro označení tohoto novodobého náboženství se používá více názvů: ve starší literatuře především ódinismus či wotanismus podle boha Ódina (Wotana), nověji je nejpopulárnějším názvem Ásatrú podle Ódinovy božské rodiny Ásů, případně Forn Sidhr, resp. Fruma Sidus ve významu Dávný obyčej. Výjimečně se setkáme se stoupenci druhé severské božské rodiny Vanů, kteří se pak nazývají Vanatrú.

Počátky obnovení germánského náboženství

Podobně, jako tomu bylo u Keltů, se na obnovení germánského náboženství podílelo především romantické umění a esoterické spolky. První impuls ale přišel z oblasti vědy díky mohutnému vědeckému zájmu o indickou kulturní oblast a indoevropskou (árijskou civilizaci), který začal v poslední čtvrtině 18. století.⁶⁵ Pro naše téma je potřebné také připomenout, že v první polovině 19. st. získával na významu rasový výklad dějin.⁶⁶ Zvláště v německé kulturní oblasti dosáhlo přesvědčení o nadřazenosti árijské rasy významného ohlasu, takže na konci 19. století „árijská rasa dosáhla své deifikace“.⁶⁷ Sociální darwinismus posílil myšlenku zápasu árijské a semitské rasy a způsobil novou vlnu antisemitismu. V německy mluvících zemích árijská idea vypůsobila zájem o germánské dědictví. Na to ostatně toto kulturní prostředí připravila již generace mythologů a folkloristů v čele s Jacobem Grimmem (1785-1863). Obnovení germánského (severského) náboženství bylo téměř zcela vyhrazeno německy mluvícím zájemcům a od samého počátku do značné míry poznamenáno rasismem a antisemitismem. Ačkoli árijská idea i rasový výklad dějin z vědeckých kruhů rychle mizely, velmi pevně se uchytily v německé lidové kultuře.

Ani kořeny obnovování severského náboženství prostřednictvím umění přitom původně nebyly ani výhradně německé, ani lidové. Z význačných romantických umělců můžeme jmenovat švédského spisovatele Erika Gustafa Geijera (1783-1847), autora hrdinské básně *Viking* (1811) a člena spisovatelské Gótské společnosti, která projevovala zájem i o severskou mytologii. Později se ale zájem o germánské náboženství nejvíce projevil opět v německy mluvících zemích. Připoutat pozornost k severské mytologii pomohla např. opera *Soumrak bohů* (1876) významného propagátora árijské ideje Richarda Wagnera (1813-1883), ačkoli se od originální mytologické látky zcela odchýlila. Značný vliv, a to opět hlavně mezi německy hovořícími lidovými vrstvami měla ovšem díla Rakušana Guido Lista⁶⁸ (1848-1919),⁶⁹ zpočátku romantického lidového spisovatele se zálibou v germánské mytologii, který se po těžké oční nemoci stal význačným okultistou a nakonec patriarchální postavou germánského nacionálního novopohanství.

V Listově pohledu na svět a v jeho díle se spojuje germánské náboženství s tehdy módní theosofií, esoterickým náboženským systémem, založeným na spisech Heleny Petrovny Blavatské (1831-1891) a šířeným její Theosofickou společností.⁷⁰ Toto spojení vytvořilo tzv.

⁶⁵ Více o tomto zájmu a na něj navazující myšlenky obrody Západu prostřednictvím tzv. orientální renesance: BUDIL, I. T., *Od prvotního jazyka k rase. Utváření novověké západní identity v kontextu orientální renesance*, Academia, Praha 2002.

⁶⁶ Rasový výklad dějin dosáhl vrcholu v díle francouzského spisovatele Arthura de Gobineau (1816-1882) „Esej o nerovnosti lidských ras“ (1853).

⁶⁷ BUDIL, I. T., *Od prvotního jazyka k rase...str. 206.*

⁶⁸ Guido List vkládal před své příjmení šlechtické „von“, takže je znám i jako Guido von List.

⁶⁹ Více o Listovi: GOODRICK-CLARKE, N., *Okultní kořeny nacismu. Rakouští a němečtí ariosofisté / 1890-1935*, Votobia, Praha 1998, str. 49-119.

⁷⁰ Vídeňská pobočka Theosofické společnosti byly založena roku 1886.

armanismus, údajnou esoterickou podobu starověkého germánského náboženství (již List nazýval wotanismus). List v duchu tehdejšího rozšířeného nacionalismu a antisemitismu věřil, že armanističtí zasvěcenci uchovali během věků starodávnou germánskou moudrost a jejich novodobí pokračovatelé obnoví po temné apokalypse a potlačení neárijských ras germánskou říši jako mileniální království.

Listovo dílo a myšlenky se šířily především prostřednictvím Společnosti Guido von Lista, založené roku 1908. Jeden z jejích zakladatelů a nejbližší Listův žák Rakušan Jörg Lanz⁷¹ (1874-1954)⁷² pojmenoval svůj věroučný systém, odvozený od Lista, ariosofie.⁷³ Z Lanzových aktivit je jistě nejdůležitější jeho časopis *Ostara* (založený roku 1905), který byl schopen zasáhnout lidové vrstvy.⁷⁴ Mezi čtenáři *Ostary* byl pravděpodobně i Adolf Hitler.⁷⁵ Lanzův pojem ariosofie se ujal jako označení celého německého germánsko-theosofického hnutí.

Listovy myšlenky získaly ohlas i v Německu, kde byla již dříve (roku 1907) založena organizace, známá od roku 1916 jako Germánská náboženská společnost (Germanische Glaubens-Gemeinschaft). Založil ji malíř, spisovatel a univerzitní profesor Ludwig Fahrenkrog (1867-1952) jako hnutí lidové germánské víry. Tomuto hnutí se vcelku dařilo vyhýbat se vlivu theosofie (a esoterismu vůbec) i pokusů působit politicky (v duchu antisemitismu). Listův vliv se tedy projevil zvláště v německém nacionalistickém a antisemitském společenství Germánský řád (Germanenorden).⁷⁶ Bylo založeno roku 1911 pod názvem Wotanova lóže jako obrana před údajným židovským nebezpečím. Na popud Rudolfa Glauera (1875-1945), který vystupoval jako baron Rudolf von Sebottendorff, se z mnichovské pobočky řádu stala roku 1918 Společnost Thule (Thule-Gesellschaft),⁷⁷ která svým názvem odkazovala k údajné pravlasti Árijců. Jejimi členy se stalo několik pozdějších prominentů nacistického režimu. Z popudu Společnosti Thule vznikla roku 1918 dělnická strana, která roku 1920 přijala jméno Nacionálně socialistická německá strana práce (NSDAP). Prostřednictvím Společnosti Thule se do nacistické strany dostal nejen symbol svastiky, ale i ariosofické učení. Společnost Thule kolem roku 1925 zanikla.

Nový impuls zájmu o starověké germánské náboženství přinesl právě v tomto roce Rudolf John Gorsleben (1883-1930) založením Společnosti Edda (Edda-Gesellschaft),⁷⁸ která - stejně jako mnohé jiné kroužky - zkoumala v duchu armanismu severské mýty a možnosti runové magie. Germánské motivy tvořily značnou část kultu jednotek SS (Schutzstaffel), na jehož tvorbě se hlavní měrou podílel ariosof Karl Maria Wiligut (od roku 1933 Karl Maria Weisthor, 1866-1946),⁷⁹ přítel a spolupracovník velitele SS Heinricha Himmlera. Weishorovy germánské fantazie ho přiváděly do konfliktu s ústavem Dědictví předků (Ahnenerbe), institucí pro výzkum germánské mytologie a historie, od roku 1939 začleněné do struktury SS pod Himmlerovým vedením.

Jmenované organizace vyrůstaly z širokého okultního zázemí, které se v Rakousku a Německu tvořilo od posledních desetiletí 19. století. Starověké germánské náboženství nebylo jediným stavebním prvkem tehdejších esoterických náboženských konstrukcí (jiným oblíbeným prvkem byl např. svazek legend o grálu), ale získalo si popularitu jako vhodné médium pro vyjadřování tehdy obvyklých rasistických a antisemitských stereotypů. Ani tato rétorika ani více či méně zjevná podpora nacistického režimu ovšem tyto společnosti neochránily před

⁷¹ Stejně jako List vytvářel i Lanz dojem šlechtického původu. Je tedy znám i jako Jörg Lanz von Liebenfels.

⁷² Více o Lanzovi: GOODRICK-CLARKE, N., *Okultní kořeny nacismu...* str. 120-159.

⁷³ Tento pojem se datuje od roku 1915, předtím Lanz psal o tomtéž jako o teozologii či ariokřesťanství.

⁷⁴ Roku 1907 *Ostara* údajně dosáhla 100 tis. výtisků. - GOODRICK-CLARKE, N., *Okultní kořeny nacismu...* str. 148.

⁷⁵ Tamtéž, str. 246.

⁷⁶ Více o řádu: tamtéž, str. 160-173.

⁷⁷ Více o Společnosti Thule: tamtéž, str. 174-196.

⁷⁸ Více o Společnosti Edda: tamtéž, str. 197-209.

⁷⁹ Více o něm: tamtéž, str. 225-242.

zákazy, které je postihovaly (samozřejmě kromě oficiálně podporovaného Dědictví předků) od nástupu Adolfa Hitlera k moci až do začátku 40. let.

Zbavit se této zátěže minulosti se stalo hlavním úkolem pro druhou vlnu zájmu o obnovené germánské náboženství. Tato druhá vlna začala ve stejné době jako mnoho nových náboženských hnutí na Západě - koncem 60. a začátkem 70. let 20. století. Rehabilitovala germánské novopohanství jako svébytné náboženství a vymanila ho tak z theosofických spekulací, které většinou využívaly jen některé jeho motivy. Druhá vlna zájmu o germánské novopohanství trvá v podstatě dodnes a úkol odstranit podezření z rasismu z novodobých germánských společenství už do značné míry splnila.

Jednou z nejvýraznějších postav této vlny se stala Dánka Else Christensenová⁸⁰ (1913-2005). Se svým manželem po válce emigrovala do Kanady a již v 60. letech projevovala zájem o severské náboženství, který nakonec vyvrcholil roku 1969 založením vlivné organizace, jež od roku 1971 nese jméno Ódinovo společenství (Odin Fellowship). V 70. letech přesídlila do Spojených států. Inspirovala další společenství, např. v Británii jejím vlivem roku 1973 vznikla organizace, jejíž dnešní název je Ódinův rítus (Odinic Rite).⁸¹

Americké vlivné germánské Volné společenství Ásatrú (Asatru Free Assembly), založené roku 1972 univerzitním studentem Stephenem A. McNallenem (*1948), rozšířilo své uctívání z Odina na celou jeho božskou rodinu Ásů⁸² (Ásatrú znamená „víra v Ásy“). Rozpad této organizace v roce 1987 způsobil vznik několika dalších mezinárodních společenství, např. Aliance Ásatrú⁸³ (Asatru Alliance), pravděpodobně největší současné organizace germánských novopohanů, nebo Kruh víry⁸⁴ (myšleno ve smyslu „víry v Ásy“, Ring of Troth).

Povzbuzením pro stoupence germánského novopohanství bylo státní uznání náboženství Ásatrú na Islandu roku 1972. Zasloužila se o něj důstojná postava farmáře a novodobého pohanského kněze Sveinbjørna Beinteinssona (1924-1993).⁸⁵ Určitým přelomem se stalo také obnovení Germánské náboženské společnosti (Germanische Glaubens-Gemeinschaft) v Německu roku 1991.⁸⁶ Dnes je možné odhadnout, že počet a rozličnost skupin germánského náboženství je větší než v jiných novopohanských směrech. Vážných stoupenců v Evropě může být až 10 tisíc.⁸⁷

Etika, kult a kultura

Mezi novodobými Germány se o etice hodně hovoří. Důvodem může být snaha vyvrátit jakákoli podezření z rasismu stejně tak jako představit hrdý přístup k životu v obvyklé konfrontaci k některým důrazům křesťanské etiky, považovaným za změkčilé. Za hlavní hodnotu je možné považovat čest. Velmi se cení přirozenost, pravdomluvnost a přímost. Různá germánská společenství se shodují na kodexu devíti ctností. Jsou jimi čest, odvaha, pravda, věrnost, sebeovládání, pohostinnost, úsilí, nezávislost a vytrvalost.⁸⁸ Kodex se odvozuje od sbírky severského mudrosloví Edda Hávamál (Výroky Vysokého). Kolují ale i alternativní Devatera, která

⁸⁰ Více o Else Christensenové: http://en.wikipedia.org/wiki/Else_Christensen, download 20. 8. 2006.

⁸¹ BARRETT, D. V., *The New Believers. A Survey of Sects, Cults and Alternative Religions*, Cassell, London 2001, str. 412-413.

⁸² MELTON, J. G., *Encyclopedia of American Religions*, Gale, 6. vydání 1999, str. 806.

⁸³ *Welcome to Ásatrú Alliance*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.asatru.org>>, download 21. 6. 2007.

⁸⁴ *The Troth*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.thetroth.org>>, download 21. 6. 2007.

⁸⁵ Více o Sveinbjørnu Beinteinssonovi: http://en.wikipedia.org/wiki/Sveinbj%C3%B6rn_Beinteinsson, download 20. 8. 2006, česky dva vyšel rozhovor se Sveinbjørnem Beinteinssonem v časopise Sauliö 5/2005 a 6/2006, str. 31-32, resp. 25-26, dokumenty jsou dostupné on-line na adrese <<http://forum.asatru.cz/viewtopic.php?t=98>>, download 21. 6. 2007.

⁸⁶ Více o Germánské náboženské společnosti v dokumentu *Germanische Glaubens-Gemeinschaft*, dostupném on-line na adrese <<http://www.germanische-glaubens-gemeinschaft.de>>, download 21. 6. 2007.

⁸⁷ BARRETT, D. V., *The New Believers...* str. 417.

⁸⁸ V češtině např. DRAGONARI, L. I., Severská tradice, *Dotek* 14 (11), 2004, str. 13-14.

ovšem vyjadřují podobné hodnoty. Novodobí Germáni tolerují individuální přístupy (a neoduzují tedy odchody ze společenství ani vytváření nových) a váží si severské demokratické tradice althingů (sněmů), které pořádají na různých úrovních.

Individualitu posiluje skutečnost, že jednotliví stoupenci severského novopohanství si v germánském panteonu volí svého oblíbeného boha. (Obvykle ovšem věří, že onen bůh si naopak vyvolil je.) Respektují ostatní bohy panteonu i jejich kompetence a příležitostně (ve svátky nebo v určitých životních situacích) se k nim i obracejí, ale jednoho z nich považují za sobě nejbližšího. Mezi nejoblíbenější bohy jistě patří Tór, Ódin (Wotan), Tý (Týr), Frigg (Frigga), případně taškář Loki nebo i bohové z méně výrazné božské rodiny Vanů (Frey či Freya). Soukromé uctívání mohou novodobí Germáni provádět na vlastním domácím oltáři či ve vlastní svatyni meditacemi, vzýváním či oběťmi, obvyklá je ale i „pouhá“ denní snaha ztotožnit se s charakteristikami svého boha, obstát před jeho nároky, popř. s ním v myšlenkách rozmlouvat. Zvláštním časem je pak pro některé Germány jeden den v týdnu, jenž už ve starověku byl pod patronací některého z bohů.⁸⁹

Daleko důležitější než soukromé uctívání je pro novodobé Germány (stejně jako pro ostatní pohany) ale společná oběť. Nazývají ji stejně jako jejich starověcí předchůdci - blót. Je to oběť některému z bohů germánského panteonu, která se dnes nejčastěji koná v přírodě na improvizovaném (někdy i stálém) obětišti. Jeden ze současných účastníků (často ten, který se považuje za spřízněného tomu bohu, k jehož cti se blót koná) na sebe bere roli godiho, obřadníka či kněze. Godi přivolává boha, uctívá ho, obětuje mu oběti (nejčastěji rostlinné) a nabízí jídlo (často chléb) a nápoj (obvykle medovinu). Společným jídlem a především pitím medoviny, která se považuje za zvlášť vhodný, vskutku pohanský nápoj, se má upevnit společenství mezi bohem a lidmi i mezi lidmi vzájemně. Podobnou roli má i obřad sumbel. Jeho účastníci, shromáždění v kruhu, připíjejí medovinou nebo pivem a pronášejí krátkou oslavnou řeč nebo slavnostní slib.

Při blótu se někdy používají zvláštní posvátné předměty, které se vztahují k mytologii uctívaného boha - např. Tórovo kladivo, meč, paroží apod. Posvátné nástroje (picí roh, kamenný oltář apod.) jsou z přírodního materiálu a spolu s oděvy, zbraněmi a nejrůznějšími doplňky a ozdobami prokazují velkou míru tvořivosti, s níž se mezi současnými Germány nepochybně setkáme. Patrně nejrozšířenějším symbolem je právě Tórovo kladivo, zvané Mjöllnir, nošené často i jako přívěšek na krku. Mezi dalšími oblíbenými symboly jsou např. valknut (tři do sebe vetknuté trojúhelníky) nebo runové znaky.

Příležitost pro konání blótu jsou svátky. Svátek Ostara je novodobá germánská slavnost, konaná v době jarní rovnodennosti ke cti Matky Země a milující ochránčyně manželství Frigg. O svátku Valuburga, konaném na tzv. Valpuržinu noc (poslední noc před májem), je zase oslavována Freyja, bohyně plodnosti, často vzývaná jako patronka magie. Počátkem léta je oslavován dobrý bůh Baldr, při podzimní rovnodennosti pak Ódin, snad kdysi nejvyšší, ale nikoli nejoblíbenější ani nejuctívanější bůh severského panteonu. Tím patrně byl a mezi novopohany bezpochyby je Tór, jehož slavnost Jól (Yule) o zimním slunovratu bývá největší slavností dnešního germánského roku.

Živým dědictvím Germánů jsou především runy, písmo, které Germáni pravděpodobně převzali od Etrusků ve 2. st. př. Kr. Starý germánský futhark (abeceda) obsahoval 24 znaků, Anglosasové ho rozšířili na 33 znaků a Skandinávci zredukovali na 16 a upravili. Jako posvátné písmo byly runy možná od počátku užívány pouze jako prostředek magie a věštby, teprve později i jako způsob sdělování informací. Jednotlivým runám je připisován vztah k různým jevům materiálního i duchovního světa i dnes. V esoterických kruzích, ale částečně i mezi novodobými Germány se takto využívá např. známý futhark výše zmíněného Guido

⁸⁹ Připomínku na zasvěcení dnů některým bohům nám zachovaly germánské jazyky, např. angličtina: z ní poznáme, že úterý (Tuesday) bylo zasvěceno bohu Tý, středa (Wednesday) Ódinovi (Wotanovi), čtvrtek (Thursday) Tórovi a pátek (Friday) bohyni Frigg, v mladší době též bohyni Freye.

Lista. U nás byl za znalce runové magie považován zvláště hermetik František Bardon (1909-1958).

V souvislosti se vzrůstající oblibou přírodních léčebných postupů vzniká i nový alternativní obor germánského léčitelství, založený především na bylinkářství. Uplatňuje se ale i zařikávání a další magické úkony. V nesrovnatelně menší míře než v případě kultury, odvozené od Keltů, se objevují údajné germánské hudební motivy, především v tzv. pohanském metalu. Prosazuje se i označení vikinský metal. Okrajovou součástí novopohanské germánské kultury jsou skupiny historických bojovníků, kteří imitují bitvy vikingů.⁹⁰

Česká společenství germánských novopohanů

České oslavné články o germánských bozích přinesly v 90. letech ultrapravicové časopisy,⁹¹ ale první obřad (blót) se konal až o slavnosti Yule roku 1998. Prvními klany (kindredy) se staly roku 1999 *Heathen Hearts From Boiohaemorum* a *Fraternitas Ulfar*. *Fraternitas Ulfar* v čele s výraznou postavou Stargarda se prezentoval⁹² jazykem, který připomínal prostředí skinheadů. Brzy (roku 2000) zanikl, resp. s jinou rétorikou a pod novým názvem *Karpatští vlci*⁹³ vplynul do *Heathen Hearts*. Roku 2003 však *Karpatští vlci* (*Carpathian Wulfs*) toto společenství opět opustili a vytvořili samostatný klan *Dunkelheim*.⁹⁴ Hlavními postavami klanu *Karpatských vlků* jsou Stargard (s novým občanským jménem *Adrian Dragonari*) a jeho manželka *Ileana*. Manželé *Dragonari* měli u nás první pohanský svatební obřad, přijali germánská jména a provozují v Praze obchod s pohanským a magickým zbožím a službami.⁹⁵

Heathen Hearts hrálo roli střežového společenství germánských novopohanů. Jeho pět klanů se pokusilo vytvořit podmínky procesu pro úřední uznání jako náboženské společnosti pod názvem *Fruma Sidus - Dávný obyčej*.⁹⁶ Dalšími výraznými postavami českých germánských novopohanů jsou *Green Man*⁹⁷ z klanu *Gabréta* (který pečuje o novopohanské obřadní a sněmovní místo v Jižních Čechách) nebo *Managarm*, středoškolský učitel z Teplic. Celkem se v České republice projevuje několik desítek germánských novopohanů.

Reprezentativním médiem germánských novopohanů je časopis *Sauló* (s podtitulem *Magazín indoevropské tradice*), který prostředkuje informace i o jiných novopohanských směrech. Od roku 2004 vyšlo dosud 10 čísel, ta starší jsou k dispozici na Internetu.⁹⁸ Naopak magazín *Managarm* přestal vycházet.

IV. SLOVANSKÉ NOVOPOHANSTVÍ

Slovanské novopohanství má velmi blízko k baltskému novopohanství (díky podobným postavám bohů i podobnému způsobu uctívání), takže je často výhodné použít shrnující pojem „baltoslovanské novopohanství“. Blížkost je dána tím, že dříve než vznikla v 5. - 6. století svébytná kultura Slovanů, tvořili Baltoslované jazykovou a do určité míry též náboženskou jednotu.

⁹⁰ *Dunkelheim*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.dunkelheim.wz.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁹¹ Árijský boj, Patriot, Nový řád a další.

⁹² *Fraternitas Ulfar*, dokument je dosud (červen 2007) dostupný on-line na adrese <<http://www.geocities.com/Vienna/Choir/5272>>, download 21. 6. 2007.

⁹³ Rozhovor se Stargardem a dalšími českými germánskými novopohany přinesl časopis *Dingir* 5 (1), 2002 na str. 27-28, dokument je dostupný on-line na adrese <<http://www.dingir.cz/archiv/Dingir102.pdf>>, download 21. 6. 2007.

⁹⁴ *Dunkelheim*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.wiccangarden.com/german/Yul03Ger02.htm>>, download 21. 6. 2007.

⁹⁵ *Dragonari. Vlčí doupe*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://dragonari.wz.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁹⁶ *Fruma Sidus*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://fsdo.wz.cz>>, download 21. 6. 2007.

⁹⁷ Sebestředstvení *Geen Mana* je dostupné on-line na adrese <<http://thegreenman.asatru.cz/index.php/profil>>, download 21. 6. 2007.

⁹⁸ Časopis je dostupný on-line na adrese <<http://sauilo.asatru.cz>>, download 21. 6. 2007.

Počátky a rozsah slovanského novopohanství

Slabé kořeny slovanského novopohanství sahají do období romantismu na přelomu 18. a 19. století např. k postavě významného polského polyhistora Adama Czarnockeho (1784-1825) a dalším vědcům (především folkloristům) i umělcům. Idea jednotného starobylého Slovanstva s vlastní kulturou a náboženstvím podporovala snahy o emancipaci slovanských národů po celé 19. století. Desítky významných kulturních představitelů slovanských národů obdivovaly slovanské náboženské dědictví, a někdy je dokonce stavěly do protikladu ke křesťanství jako k cizí víře. Slovanská idea (ovšem bez odporu vůči křesťanství) podnítila roku 1839 vznik Bratrstva věrníků nového náboženství slávského. Společenství tzv. stálců pod vedením lékaře a pedagoga Karla Slavoje Amerlinga (1807-1884) ale po úředním zákazu činnosti brzy zanikla.⁹⁹

O organizovaném slovanském novopohanství tak můžeme hovořit až v době mezi dvěma světovými válkami. Jedním z prvních společenství byl Svatý kruh ctitelů Svantovíta (Święte Koło Czycieli Światowida), který roku 1921 v Polsku založil Władysław Kołodziej (1897-1978). Další významná postava polského novopohanství, Jan Stachniuk (1905-1963), dokonce vydával v letech 1937-1939 novopohanský měsíčník *Zadruga*. Dědictví tohoto časopisu a společenství kolem něj rozvíjejí i dnešní polské novopohanské skupiny.¹⁰⁰

Na Ukrajině měl mezi světovými válkami náboženský zážitek Volodymyr Šajan (1908-1974) a pod jeho vlivem se stal propagátorem novopohanství. To na Ukrajině dopusud zůstalo relativně silné.¹⁰¹ Šajan se vši vědeckou autoritou po válce obhajoval *Velesovu knihu*, údajnou staroslovanskou památku, dochovanou z doby před 9. stoletím na bukových deskách. Překlad Velesovy knihy vycházel v 50. letech v ruském emigrantském časopise.¹⁰² U nás se proti pravosti tohoto spisu z odborného hlediska jednoznačně vyslovil slavista Vladimír Blažek.¹⁰³

Do doby mezi světovými válkami spadá i vznik slovanského společenství Triglav roku 1934 v Praze.¹⁰⁴ Rozvoj českého novopohanství, podobně jako slovenského nebo běloruského, bulharského, srbského či chorvatského ovšem nastal až v 90. letech 20. století po osvobození od komunistické ideologie. Ještě za vlády komunistů (v 70. a 80. letech) zažilo počátky rozvoje ruské novopohanství.¹⁰⁵ Svobodné prostředí pak podpořilo v dosud nebývalé míře to, co provází slovanské novopohanství od jeho samotných kořenů - provázanost s nacionalismem, v extrémních případech dokonce s antisemitismem a xenofobií. Toto spojení je silné především v Rusku, ale projevuje se i v České republice např. v pravicové Společnosti pro obranu národních hodnot¹⁰⁶ nebo na internetových stránkách Bratrstvo.¹⁰⁷

⁹⁹ Z LEŠEHRADU, E., *Po stopách tajemných společností*, Nakladatelství Al. Srdce, Praha 1935, str. 137-154.

¹⁰⁰ Více o polském novopohanství: KOŇCZAL, Marcin, *Neopogaństwo etniczne w Polsce*, dokument dostupný on-line na adrese <http://www.sekty.net/?n_id=389>, download 21. 6. 2007.

¹⁰¹ Více o ukrajinském novopohanství: IVAKHIV, A., In Search of Deeper Identities Neopaganism and „Native Faith“ in Contemporary Ukraine, *Nova Religio* 8 (3), březen 2005, str. 7-38.

¹⁰² Česky vyšla Velesova kniha roku 2002 v nakladatelství Dobra.

¹⁰³ V článku BLAŽEK, V., *Velesova kniha aneb o věrozněstech a jednom padělku*, 2004, dostupném on-line na adrese <<http://www.feudum.cz/view.php?cisloclanku=17>>, download 21. 6. 2007.

¹⁰⁴ Z LEŠEHRADU, E., *Po stopách ...*, str. 213.

¹⁰⁵ Více o něm SHNIRELMAN, V. A., *Russian Neo-pagan Myths and Antisemitism*, 1998, dokument dostupný on-line na adrese <<http://sicsa.huji.ac.il/13shnir.html>>, download 21. 6. 2007.

¹⁰⁶ Prezentace Společnosti je dostupná on-line na adrese <<http://www.volny.cz/sponh>>, download 21. 6. 2007.

¹⁰⁷ Stránky jsou uvedeny následujícím prohlášením: „Tyto stránky prezentují mj. materiály a názory, kterým současný systém nedopřává prostoru či jejich zveřejňování dokonce perzekuuje. Jejich cílem je informovat o minulosti, současnosti a budoucnosti jak českého národa, tak i dalších slovanských či indoevropských národů, s ohledem na jejich tradice a kořeny. V žádném případě se nehlásí k ideám německého nacismu, který tyto jedinečné hodnoty hodlal zničit ve prospěch pangermánského světonázoru.“ Dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.bratrstvi.tk>>, download 21. 6. 2007.

Duchovní a společenský život v České republice a na Slovensku

Slovanští novopohané (zvaní jazyčníci podle ruského slova ve významu „pohan“), jimž jde především o duchovní život, se sdružují do rodů podle svého vztahu k jednotlivým bohům slovanského panteonu. V České republice působí rod Jarovítův a rod bohyně Mokoš, na Slovensku se slovanští novopohané vztahují nejčastěji k Perunovi. Na ctitelích těchto bohů je pak odpovědnost za přípravu a průběh svátků.

Tyto svátky tvoří - stejně jako u většiny dalších novopohanů - střed duchovního života. Obvykle bývají čtyři: slavnost boha Jarovíta, a tedy jara a jarních sil, Radostiny, svátek letního slunovratu, dušičková slavnost ke cti předků a Mokoše, Matky Země, a kračun, připomínaný o zimním slunovratu. Rytmus svátků je motivován společně sdílenou novopohanskou verzí slovanské mytologie, podle níž Dažbog (Svarožič), syn boha Slunce, ohně a tepla Svaroga, na kračun umírá (zima vítězí), ale rodí se znovu a v podobě jarého mladíka Jarovíta přemáhá Moranu. Podzimní svátek Mokoše navazuje na představu, že člověk je stvořen z lůna Matky Země a po smrti se do země vrací. Svátek Mokoše je pak zároveň „dušičkovou“ slavností ke cti zemřelých předků.

Svátky se slaví na posvátném místě, např. svátek Mokoše na vrchu Mokošín u Přelouče nebo na místech zaniklých slovanských hradišť. Ačkoli je každá oslava jiná (záleží také pochopitelně na osobním přístupu kněze - žrece), je možné vystihnout několik charakteristických rysů:¹⁰⁸ nejprve je upraven (zameten, ohrazen, příp. vykropen) posvátný prostor, pak jsou do něho přineseny dřevěné sochy bohů a případně další posvátné předměty. Za zvuku hudebních nástrojů žrec vykonává přípravy a (buď on nebo pomocník) rozdělává přírodním způsobem oheň. Žrec pak vzývá božstva (účastníci obřadu se mohou na vzývání také podílet), obětuje jim plody, pokrmy (zrní, chléb, mléko, maso, vejce, sýr, med apod.) a medovinu a požehnané pokrmy a nápoje jsou pak obřadně snědeny a vypity účastníky slavnosti. Každý účastník při slavnostech může pronášet svá přání a vzdávat čest bohům.

Svátky obyčejně doprovází hostina pod širým nebem s hudbou (např. s dudami, řehačkami, bubínky), ohněm, zpěvem, věštby, magickými praktikami i s různými druhy zábavy (např. soutěžemi v síle, akcemi pro děti, skoky přes oheň apod.). Některé slavnosti jsou spojeny s postřizninami, kdy se obřadně stříhá pramínek vlasů dětem, které jsou přijímány do slovanského společenství, nebo s přijetím nových, slovanských jmen těch, kdo po obrácení ke slovanství nebyli spokojeni se svými neslovanskými křestními jmény. Vedle pravidelných svátků bývají někdy zařazovány i jedinečné akce, např. výstup na Velestúr v Kremnických vrchách, pořádaný ke cti boha Peruna roku 2001¹⁰⁹ nebo vztyčení sochy boha Velese na vrchu Velízi u Berouna v Čechách roku 2003.¹¹⁰

Ve srovnání se svátky bývá denní duchovní život jazyčníků chudší. Jen někteří z nich mají osobní oltář nebo alespoň koutek s předměty, které je upomínají na jejich náboženství. Ve všední den se tak jejich náboženská orientace projevuje většinou jen v ekologickém přístupu, v pozornosti k památce předků nebo v citlivosti k přírodě. Některí po vzoru starých Slovanů přírodu vnímají jako oživenou nižšími duchovními bytostmi. Identitu slovanských novopohanů také posiluje pátrání po faktech ze života starých Slovanů a rozvíjení tvořivosti při výrobě oděvů, obřadních doplňků, medoviny apod.

¹⁰⁸ Několik slavností bylo popsáno v časopise *Pohanský kruh* (vycházel v letech 2003-2004); články jsou dostupné on-line na adrese <<http://www.wiccangarden.com/wicca/wicca.htm>>, download 21. 6. 2007.

¹⁰⁹ ŠIMON, *Výstup na Velestúr*, 27. 7. 2001, dokument dostupný on-line na adrese <http://www.fandom.sk/clanok.php?clanok_id=560>, download 21. 6. 2007.

¹¹⁰ RADEK, *Vztyčení idolu boha Velese na Velízi*, *Pohanský kruh* 1 (2), 2003, str. 10-11.

Kromě svátků se společenský život slovanských novopohanů i dalších zájemců o staré Slovany odehrává sdílením především prostřednictvím na Internetu.¹¹¹ Díky tomuto sdílení dotváří životní styl obdivovatelů předkřesťanského slovanství tzv. slovanská hudba (folková i metalová) i např. recepty na přípravu slovanských jídel. Podobně jako v případě Keltů a Germánů se někteří fanouškové slovanského pohanství pokoušejí provozovat tzv. oživenou historii (living history), tedy co nejvěrnější napodobení života starých Slovanů.¹¹² To nemusí zahrnovat (ale ani vylučovat) náboženský rozměr života Slovanů. Jejich aktivity se ale spíše obracejí k řemeslné a rukodělné výrobě, popř. k boji v dobových oděvech a s dobovými zbraněmi (anebo spíše v oděvech a se zbraněmi, které za dobové považují). Boj a výsledky řemeslné tvorby se pak uplatňují i na veřejnosti při trzích, svátcích a jiných příležitostech.

Jediným společenstvím slovanských novopohanů v České republice je Rodná víra,¹¹³ občanské sdružení, založené roku 2001. Společenství o několika málo desítkách lidí se člení na rod Jarovítův a Mokošin rod. Má již stabilní tradici v pořádání pohanských slavností, především jarních (Jarovítových) a podzimních (Mokošiných). Na Slovensku uspořádala pohanské slavnosti dosud čtyři společenství: Paromova Dúbrava,¹¹⁴ Perunov kruh,¹¹⁵ Bratrstvo Perúnovej sekery¹¹⁶ a Dažbogovi vnuci.¹¹⁷ Pouze Perunov kruh a Dažbogovi vnuci (společenství vzniklé v prosinci 2006) jsou ale podle svých internetových prezentací dosud aktivní.

Náboženský rozměr má kulturní a společenská aktivita Anastasia. Je zaměřena ve prospěch Země a života v souladu s přírodou a obsahuje i prvky slovanského náboženství. Vznikla na základě série knih *Zvonící cedry Ruska* (vyšly již v několika jazycích) ruského podnikatele a spisovatele Vladimíra Megreho (*1950).¹¹⁸ Roku 1994 se údajně dozvěděl o posvátných a léčivých „zvonících cedrech“ a následujícího roku se za těmito stromy vydal do sibiřské tajgy. Tam se údajně setkal s Anastasií, krásnou poustevnicí, žijící jednoduchým životem v kontaktu s posvátnými silami přírody. Na základě Megreho kritiky současného západního způsobu života a pozitivních ideálů vznikají skupiny čtenářů,¹¹⁹ kteří se v uskutečňování těchto ideálů vzájemně podporují.¹²⁰ Usilují např. o ekologicky čisté bydlení v tzv. rodových osadách nebo o zřízení alternativních škol.¹²¹ Roku 2004 česká skupina uvažovala o založení náboženské společnosti pod názvem Pohan.¹²²

¹¹¹ Prostor na Internetu pro předkřesťanskou kulturu a náboženství poskytují českým mluvčím následující adresy : <<http://www.slovanstvo.wz.cz>>; <<http://ceska.mysteria.cz>>; <<http://www.slovane.cz>>, vše download 21. 6. 2007; část věnovanou slovanskému novopohanství mají i stránky Pohanský kruh <<http://true.mysteria.cz>>, <<http://www.neopagan.cz>>; <<http://pohanstvi.net>> či <<http://www.wicca.cz>>, vše download 21. 6. 2007.

¹¹² Oživenou historií (kromě jiného i Slovanů) se zabývají skupiny např. Aštera (více viz on-line na adrese <<http://astera.wz.cz>>, download 21. 6. 2007) nebo Skjaldborg (on-line na adrese <<http://www.skjaldborg.livinghistory.cz>>, download 21. 6. 2007).

¹¹³ Prezentace společenství je dostupná on-line na adrese <<http://rodna-vira.wz.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹¹⁴ Prezentace společenství je dostupná on-line na adrese <<http://dubrava.vkrp.sk>>, download 21. 6. 2007.

¹¹⁵ Prezentace společenství je dostupná on-line na adrese <<http://www.krugperuna.org>>, download 21. 6. 2007.

¹¹⁶ Prezentace společenství je dostupná on-line na adrese <<http://bratstvoperunovejsekery.cjb.net>>, download 21. 6. 2007.

¹¹⁷ Společenství se prezentuje na internetových stránkách *Rodolesie* on-line na adrese <http://rodolesie.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=82&Itemid=67>.

¹¹⁸ Česky zatím vyšlo od roku 2000 osm knih série „Zvonící cedry Ruska“, přeložila a vydala Valentýna Lymarenko-Novodarská.

¹¹⁹ V České republice je to od roku 2004 občanské sdružení Země. Více o něm na internetové prezentaci on-line na adrese <<http://www.sdruzenzeme.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹²⁰ Jedním z prostředků komunikace mezi cititeli Anastasie jsou internetové stránky, dostupné on-line na adrese <<http://www.anastasia.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹²¹ Jedná se o školní systém M. P. Ščetinina. Je představen v dokumentech, dostupných on-line na adrese <<http://skolazivota.emyrea.net>>, download 21. 6. 2007. Na slovenské Spiši je taková škola v provozu, jak vyplývá z dokumentů, dostupných on-line na adrese <<http://www.rodovaskola.sk>>, download 21. 6. 2007.

¹²² *Celorepubliková setkání*, dokument byl do roku 2006 dostupný on-line na adrese <http://www.anastasia.cz/aktivity/celorepublikova_setkani.htm>, download 21. 6. 2007.

V. ČARODĚJNICKÉ NOVOPOHANSTVÍ

Novodobé čarodějnictví v podobě hnutí Wicca je pravděpodobně nejsilnější novopohanský směr současnosti, silný především díky svému rozšíření v anglicky mluvících zemích.

Počátky čarodějnického hnutí Wicca

Wicca je nejdůležitějším a nejznámějším hnutím novodobého čarodějnictví. Jeho základem je předpoklad existence pohanského náboženství, jehož kořeny je možné vystopovat až k samému počátku lidstva a které - a to je velmi důležité - přečkalo christianizaci Evropy až do novověku, nejméně až do vlny procesů s čarodějnicemi v 17. století, ale možná až doposud. Teorii kontinuity protestního, sexuálně uvolněného a feministického náboženství formulovala britská antropoložka a egyptoložka Margaret Alice Murrayová (1863-1963) ve svých dvou knihách - *Čarodějnictví v západní Evropě* (*The Witch-Cult in Western Europe*, 1921) a *Bůh čarodějnic* (*God of the Witches*, 1931). Čarodějnice podle Murrayové nevzývaly d'ábla, jak se obecně tvrdí, ale pohanská božstva. Ve středu jejich náboženství (jež Murrayová nazývá dianismem) měla být starořímská ženská bohyně přírody Diana.

Pro existenci jakéhosi čarodějnického náboženství s dlouhou, nepřerušenu tradicí ovšem nejsou žádné doklady. Naopak velmi pravděpodobné je, že toto čarodějnické náboženství postupně vznikalo na základě starých tradic a novodobých představ až v atmosféře tzv. esoterického probuzení na přelomu 19. a 20. století. V ní se ostatně dobře dařilo (jak bylo zmíněno výše) také snahám o obnovení keltského a germánského novopohanství. V této atmosféře vznikla také úspěšná kniha *Aradia: Evangelium čarodějnic* (*Aradia: the Gospel of Witches*, 1899). Jejím autorem byl Charles Godfrey Leland (1824-1903), americký antropolog a folklorista, který strávil řadu let v Evropě. Vznikla při jeho folkloristickém studiu v Itálii, ale o odbornou kvalitu tohoto díla antropologové považují za velmi spornou.

Také teorie Murrayové se ukázala jako velmi inspirující navzdory tomu, že ji odborná veřejnost jednoznačně odmítla jako nedostatečně podloženou. Jedním z těch, jež Murrayová ovlivnila, byl britský úředník Gerald Brosseau Gardner (1884-1964). Gardner strávil mnoho let ve službě v zámoří (na Šrí Lance, Borneu, v Malajsií a jinde) a s dílem Murrayové se seznámil díky svému zájmu o folkloristiku, antropologii a archeologii. Byl - zdá se - také velmi dobře obeznámen s různými variantami esoterické náboženské tradice - s theosofií, rosikrucianstvím, svobodným zednářstvím nebo parapsychologií. Po odchodu do důchodu roku 1936 se vrátil do Anglie a v místní rosikruciané skupině se seznámil s Dorothy Clutterbuckovou (1880-1951), jež byla údajně příslušnicí blíže neznámého čarodějnického kruhu. Clutterbucková, zvaná „Stará Dorothy“, ho roku 1939 rituálně zasvětila do čarodějnického náboženství. Není ovšem vyloučeno, že tento Gardnerův příběh je smyšlený a že vznikl proto, aby podpořil myšlenku kontinuity čarodějnického náboženství a legitimizoval pozdější Gardnerovu činnost.

Gardner se postupně stával v esoterických kruzích známou osobností a byl - kromě jiného - zasvěcen i do slavného řádu Ordo Templi Orientis jeho samotným zakladatelem Aleisterem Crowleyem (1875-1947). Roku 1951, snad v souvislosti s tehdejšími odvoláními britského Zákona proti čarodějnictví (z roku 1735), zformoval Gardner vlastní čarodějnickou skupinu. Roku 1953 v ní zasvětil Doreen Valienteovou (1922-1999), jež se stala jeho nejbližší spolupracovnicí, spoluautorkou jeho rukopisné *Knihy stínů* (*Book of Shadows*) a spoluzakladatelkou Gardnerova hnutí. To vzniklo v důsledku bouřlivého ohlasu na jeho knihu *Čarodějnictví dnes* (*Witchcraft Today*,¹²³ 1954). Po vydání této knihy se začaly ve Velké Británii ke Gardnerovi spontánně hlásit čarodějnické skupiny. Kvůli negativním konotacím slova „čaro-

¹²³ Kniha je dostupná on-line na adrese <http://zrcadlo.mysteria.cz/Gardner-Witchcraft_Today.pdf>, download 21. 6. 2007.

dějnictví“ (anglicky „witchcraft“) používali jeho stoupenci pro své nové náboženství výrazy Řemeslo (anglicky „Craft“), Staré náboženství (anglicky „Old Religion“) a nejvíce Wicca, nové slovo, vytvořené na základě staroanglického výrazu.

Gardnerova autoritativnost a extrémní postoje (např. k nahotě) ale brzy způsobily rozdělení nového hnutí do několika větví; roku 1957 opustila jeho skupinu také Doreen Valienteová, která v hnutí sloužila jako velekněžka. Ale Gardnerovo pojetí novopohanství jako prolnutí folklórních a esoterických tradic je dodnes základem pro celé, byť vnitřně diferencované hnutí Wicca. Jeho dílo se uzavřelo knihou *Smysl čarodějnictví* (The Meaning of Witchcraft) roku 1959.

Spiritualita hnutí Wicca

Dnešní wiccáni (stoupenci hnutí Wicca) na myšlenku nepřerušené kontinuity evropského čarodějnictví obvykle netrvají. Naopak - často chápou gardnerovskou tradici jako něco, z čeho si mohou vytvořit své vlastní, originální náboženství.¹²⁴ Tato možnost svobodně uplatnit tvořivost nevyklučuje možnost shody v základních principech. Široce přijímaným dokumentem jsou Zásady wiccanské víry, které přijala Rada amerických čarodějů a čarodějnic v dubnu 1974.¹²⁵ Tyto zásady formulovalo 73 účastníků setkání amerických představitelů různých tradic hnutí Wicca v podstatě jako obranný dokument, zaměřený proti nedorozumění a nespravedlivému odsouzení jejich víry ze strany americké veřejnosti. Individualismus, typický pro hnutí Wicca a ostatně pro celé novopohanství, však způsobil, že se Rada ještě téhož roku rozpadla.

Základem spirituality hnutí Wicca je vědomí božské síly, která prostupuje celý kosmos. Někteří zůstávají u pantheistické víry v tuto neosobní Sílu, jiné wiccany můžeme považovat za henotheisty, neboť nevyklučují existenci mnoha božstev, ale ctí jen jedinou božskou bytost, Bohyni. Naprostá většina wiccanů je ale přesvědčena, že neosobní síla se v kosmu projevuje v napětí vzájemně protikladných, ale současně se doplňujících aspektů mužství a ženství, které jsou v náboženstvích nazývány Bůh a Bohyně.¹²⁶ Bohyně je pro wiccany nejméně stejně důležitá jako Bůh, často důležitější.

Podle wiccanů tyto aspekty jedné síly citlivě vnímala především tzv. přírodní náboženství a dávala jim různá jména podle jejich funkcí a kompetencí. Velká bohyně tak údajně byla (a v dnešním hnutí Wicca opět je) uctívána jako Ištar, Athéna, Cerridwen, Diana, Isis, Brigid, Freya, Frigg, Deméter apod. Projevuje se ve třech podobách (tedy jako Trojitá Bohyně¹²⁷) - v podobě Panny, Matky a Stařeny. Tyto podoby odpovídají fázím měsíce - Panna se spojuje s přibývajícím měsícem, Matka s úplňkem a Stařena koncem lunárního cyklu.

Mužský aspekt božství je v hnutí Wicca nazýván Rohatý Bůh. Vzorem pro toto shrnující označení je keltský bůh Cernunnos, zobrazovaný s jeleními rohy, ale mužský princip údajně byl (a opět je) uctíván např. i pod jmény Osiris, Apollon, Ódin, Pan, Perun, Veles nebo jako Nebeský Bůh v protikladu k ženské Velké Bohyni - Matce Zemi. Narozdíl od Velké Bohyně, nesmrtelné a věčné, je Rohatý Bůh smrtelný a podrobený času. Jeho podoby souvisejí se slunečním cyklem: rodí se o zimním slunovratu jako Syn Velké Bohyně, na jaře dospívá do fáze plodnosti jako její milenec a manžel a hyne s příchodem období vegetačního klidu.

Mají to být právě rohy, které spojují pohanského boha s křesťanskou postavou ďábla. Mezi příslušníky hnutí Wicca je obvyklá myšlenka, že ďábel získal rohy proto, aby křesťané byli odrazeni od uctívání pohanských mužských bohů. Ze ztotožnění Rohatého Boha a ďábla

¹²⁴ DASCHKE, Dereck, ASHCRAFT, W. Michael, *New Religious Movements: A Documentary Reader*, New York University Press 2005, str. 99.

¹²⁵ Dokument je dostupný např. on-line na adrese <<http://www.wrcf.org/acw.shtml>>, download 21. 6. 2007.

¹²⁶ O chápání božské síly a jejích aspektů viz ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení*, Volvox Globator 2005, str. 17-29.

¹²⁷ Angl. „Tripple Goddess“.

pravděpodobně vyplývá i rozšířený omyl, když jsou příslušníci hnutí Wicca považováni za satanisty. V existenci satana ovšem wiccani nevěří¹²⁸ a od satanismu se vášnivě distancují.

Sepětí wiccanské spirituality s přírodou je patrné i na roli, kterou hrají při obřadech čtyři světové strany a čtyři živly - vzduch, oheň, voda a země. K těmto živlům (elementům) přiřazuje hnutí Wicca spolu s celou esoterickou tradicí duchovní bytosti (přírodní duchy, elementály), kteří mají jednotlivé živly obývat. Jako duchy čtyř elementů pak Wicca spolu s esoterickou tradicí rozlišuje sylfidy, salamandry, undiny a gnómy. Pátým elementem je éter, nazývaný také duchovní energií nebo i jinými názvy. Je to duchovní rozměr všech bytostí a předmětů, který se projevuje jako éterické „tělo“ všeho, co je materiální, tedy jako tzv. aura. Tento duchovní živel je při obřadech reprezentován samotným knězem či kněžkou.

Etika a kult

Etika wiccanského novopohanství vyplývá z jeho vědomí sounáležitosti člověka s přírodou. Wiccani se etickými otázkami často zabývají a vytvářejí různě formulovaná etická prohlášení, která zpravidla kladou důraz na osobní svobodu a odpovědnost člověka. Obecného souhlasu dosáhlo prohlášení, nazvané Wiccanská rada,¹²⁹ jehož vrcholem je věta „Pokud nezpůsobíš nikomu bolest, čiň to, co ty chceš,“ překládaná také např. jako „Dělej, co chceš, pokud tím nikomu neuškodíš“. Zákaz poškozování se týká i člověka samotného, proto někteří k těmto slovům připojují „Nedělej nic, čím by sis ublížil“.¹³⁰ Z důrazu na osobní svobodu vyplývá i náboženská tolerance wiccánů. Ve svých úvahách často zdůrazňují, že náboženská orientace člověka je výslednicí jeho kultury a jeho přirozených sklonů¹³¹ a že nepovažují Wiccu za jedinou správnou náboženskou cestu.¹³²

Víra v božství přírody obvykle motivuje wiccany k vegetariánství, k ekologickému způsobu života a někdy též k ekologickému aktivismu. Citlivé vnímání sil plodnosti v přírodě a otevřený přístup k přirozené lidské sexualitě vede wiccany k promýšlení vhodnosti a oprávněnosti současné podoby mužské a ženské role v západní společnosti. Důraz na ženskou psychologii a spiritualitu je vede často do blízkosti feministických hnutí; někteří se ale zároveň od zjednodušujících a necitlivých forem feminismu distancují.¹³³ Každopádně je Wicca důležitou součástí současné feministické spirituality.¹³⁴

Jako pravidlo praktického života (a zvláště pak pravidlo vykonávání magických obřadů) je připomínán tzv. zákon trojnosti. Spočívá ve víře, že každý skutek s sebou nevyhnutelně nese odpovídající odplatu v trojnásobné míře.¹³⁵ Tímto zákonem je - kromě jiného - v hnutí Wicca vyloučena tzv. černá magie, tedy magická praxe, jejímž účelem je někoho poškodit. Zákon trojnosti také poskytuje vysvětlení pro životní úspěchy i tragédie. Wiccani věří, že jsou způsobeny tímto neosobním zákonem a nikoli dobrou nebo zlou povahou Boha či Bohyně. Ti jsou vnímáni tak, že mají své světlé a temné stránky, a nemají být tedy ani nekriticky oslavováni ani nemají budit hrůzu. Ideálem je spíše spolupráce člověka s nimi.¹³⁶

Cyklické opakování přírodních dějů vede wiccany k přesvědčení o životě po smrti a o novém narození. Smrt je chápána jako přirozená součást cyklu zrozování. O posmrtném živo-

¹²⁸ ACHRER, Jakub „Zahrada“, Wicca a její tajemství, *Dotek* 13 (11), 2004, str. 5.

¹²⁹ Tento text (angl. Wiccan Rede) je dostupný s několika přeloženými částmi např. prostřednictvím dokumentu, umístěného on-line na adrese <<http://zrcadlo.mysteria.cz/rede.htm>>, download 21. 6. 2007.

¹³⁰ CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie. Wicca*, Fontána 2002, str. 16.

¹³¹ ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení...* str. 72.

¹³² CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie...* str. 29.

¹³³ Více viz např. ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení...* str. 27-29.

¹³⁴ Její stručný popis poskytuje KINGOVÁ, Ursula, Feministická a ekofeministická spiritualita, in: PARTRIDGE, Christopher, *Encyklopedie nových náboženství. Nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*, Knižní klub 2006, str. 379-384.

¹³⁵ Více viz např. ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení...* str. 112-113.

¹³⁶ CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie...* str. 30-31.

tě wiccani nesppekulují a v souvislosti se smrtí se soustředí na myšlenku, aby mohli před bohy předstoupit se ctí.¹³⁷ Myšlenka znovuzrození bývá (stejně jako v hnutí Nového věku) chápána evolučně: jako cesta ke stále vyššímu stupni seberealizace, a tím k božství. Důležitým nástrojem této transformace vlastního já jsou obřady wiccanské magie, které jsou zmíněny níže.

Kultický život v hnutí Wicca je nesen přesvědčením o potřebě naladění člověka na duchovní energii, prostupující přírodou. Nejdůležitější součástí kultu jsou proto svátky, které umožňují vnímat přírodní cykly, vztah mezi Bohyní a Bohem, poměr světla a tmy, střídání života, smrti a nového narození apod. Osm svátků, které sledují sluneční cyklus, se nazývají sabaty a tvoří nekonečné Kolo roku. Na jeho fiktivním počátku stojí svátek zimního slunovratu Yule, následuje Imbolc, Ostara (jarní rovnodennost), Beltain, Litha (letní slunovrat), Lughnasad, Mabon (podzimní rovnodennost) a „dušičkový“ Samain. Tyto sabaty některá wiccanská společenství prokládají ještě třinácti úplňkovými esbaty, které tedy sledují měsíční cyklus.

Při svátečních obřadech (konaných s oblibou ve volné přírodě) je nejprve vyznačen posvátný prostor podle čtyř světových stran a očištěn posvátným koštětem. Očista může být provedena i vodou, solí, vonnými tyčinkami, kadidlem apod. Do obřadu dále vstupují čtyři posvátné elementy. Jsou invokovány posvátnými slovy a zvány k účasti pomocí symbolu pentagramu v kruhu, posvátné hůlky, magického nože (zvaného athame), číše a dalších předmětů. Pátý, duchovní element reprezentuje kněz nebo kněžka. Další částí obřadu jsou invokace mnoha různých bohů, v nichž jsou však - jak už bylo řečeno výše - spatřovány archetypální bytosti jednoho Rohatého Boha a jedné Velké Bohyně. Společenství s bohy a mezi lidmi bývá stvrzeno obřadní symbolickou hostinou. Účastníci tvoří kruh na znamení rovného postavení všech.

Očišťovací, invokační a další rituální texty pocházejí z *Knihy stínů*, původně utajovaného spisu, který pravděpodobně kompilací z mnoha různých zdrojů vytvořil Gerald Gardner a který editovala a upravila Doreen Valienteová. *Knihu stínů* v mírně upravené formě zveřejnila roku 1971 Američanka Jessie Wicker Bellová, zakladatelka společenství Americký řád bratrství Wicca. Zveřejněním způsobila mezi wiccany pohoršení,¹³⁸ ale *Knihu stínů* brzy ztratila charakter tajného a nedotknutelného posvátného textu a pro jednotlivé významnější stoupence hnutí Wicca začalo být obvyklé vytvořit si svou vlastní *Knihu stínů* podle svých potřeb. Znamý autor knih o hnutí Wicca Scott Cunningham (1956-1993) k takové tvorbě povzbuzuje v úvodu ke své *Knize stínů* slovy: „Pamatujte, že *Knihu stínů* není neměnná. Libovolně pozměňujte cokoli a z jakýchkoli důvodů, nebo tuto *Knihu* použijte jako vzor k vytvoření své vlastní.“¹³⁹

Vedle svátečních obřadů anebo spolu s nimi jsou prováděny i další. Jsou to iniciační obřady, které vyznačují přijetí nového člena do wiccanského společenství (covenu) nebo udělení vyššího statutu jednotlivému členu uvnitř společenství. Dále to jsou obřady přechodu, konané při narození dítěte, při svatbě a smrti i obřady při zvláštních příležitostech, zaměřené např. na uzdravení, ale také třeba na ochranu ekologicky cenné lokality. Některá wiccanská společenství povzbuzují své členy k výrobě zvláštních oděvů, jiná dávají přednost obřadní nahotě, neboť podle jejich víry oděv brání proudu duchovní síly do těla a z těla. Pro novopohanské hnutí typická tvořivost a vynalézavost se projevuje tím, že obřady obvykle doprovází množství úkonů a používání mnoha symbolů a posvátných předmětů. V těchto doplňcích se ovšem jednotlivá wiccanská společenství značně liší. Obřady jsou sice obvykle vykonávány

¹³⁷ Více viz např. ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení...* str. 139.

¹³⁸ MELTON, J. G., *Encyclopedia of American Religions*, Gale, 6. vydání 1999, str. 804.

¹³⁹ CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie...* str. 134.

ve společenství, ale mohou být praktikovány i jednotlivci (a to včetně zasvěcení¹⁴⁰) v osobních posvátných prostorách, např. na domácím oltáři.

Individuální obvykle bývají magické obřady. Wiccanský pohled na svět obsahuje kromě jiného i předpoklad vzájemné propojenosti a souvztažnosti všeho existujícího. Tento předpoklad vede wiccany (stejně jako stoupence ostatních proudů esoterické tradice) ke snaze přivodit změnu na společenské, finanční, tělesné, psychické a jiné úrovni (v „makrokosmu“) změnou na individuální, mikrokosmické rovině. K vytvoření vztahů mezi makrokosmem a mikrokosmem přispívá také přesvědčení, že základní součásti lidské existence (vůle, tělo, intelekt a city) odpovídají výše zmíněným čtyřem elementům. Při této wiccanské magii¹⁴¹ se uplatňují svíčky, kadidlo, sůl, krystaly, zrcadla, šňůrka apod. a takové činnosti jako tanec, zpěv a bubnování. Kromě této „vysoké“ magie, zaměřené na transformaci vlastního já vnímáním jeho vztahu k božskému veškerenstvu, je v hnutí Wicca oblíbená i tzv. přírodní magie. Uplatňuje se především v široce popisovaném a diskutovaném léčitelství a při věštbě.

Společenství a směry hnutí Wicca

Celosvětové společenství wiccanů čítá asi více než 100 tisíc lidí, kteří žijí hlavně ve Spojených státech (údajně až 80 tisíc), v Austrálii, ve Velké Británii a dalších evropských zemích.¹⁴² Přesná evidence ani žádný zastřešující orgán ovšem neexistují, takže všechny údaje jsou se zakládají pouze na odhadech.

Základní jednotkou tohoto společenství je coven, skupina čarodějů a čarodějnic v počtu od šesti do nejvýše 13. Podmínkou přijetí do covenu je zasvěcení, které dostatečně připravenému adeptovi poskytne kněz nebo kněžka. Sami kněží a kněžky jsou na základě studia a praxe zasvěcení ve druhém stupni od velekněze či velekněžky. Tímto způsobem jsou si někteří kněží a některé coveny blízké (stojí blízko v iniciačním rodokmenu) a mohou organizovat společné slavnosti. Na základě druhého zasvěcení může každý kněz a kněžka založit svůj vlastní coven. Kněží a kněžky vedou obřady, ale nemají nad příslušníky covenu žádnou moc. Zasvěcení na třetí, velekněžský stupeň údajně obsahuje rituální soulož. Jak již bylo řečeno, ne všichni wiccani patří do některého covenu. Zdá se, že počet těch, kdo se sami zasvětili (na první stupeň) a kdo samostatně procházejí duchovním výcvikem na základě knih nebo článků, dostupných na Internetu, spíše stoupá. Tento jev patrně souvisí s významným průnikem hnutí Wicca s hnutím Nového věku, který je zmíněn níže.

Postupem doby se působením významných osobností vytvořilo v rámci hnutí Wicca několik tradic, jejichž hranice ale nejsou vždy zcela zřetelné. Z gardnerovské Wiccy, která dosáhla velké popularity také v zámoří, se na přelomu 60. a 70. let 20. století oddělila tzv. alexandrijská Wicca. Na jejím počátku stál Angličan Alexander Sanders (1926-1988) a jeho manželka Maxine. Sanders se stal po Gardnerově smrti dalším populárním a mediálně známou osobností, která nové wiccanské náboženství ve Velké Británii reprezentovala. Pravděpodobně díky Sandersově náklonnosti k okázalým projevům (vyhlašoval se za Krále čarodějů) a díky mediálnímu zájmu je alexandrijská Wicca považována za otevřenější a aristokratičtější než gardnerovská.¹⁴³

Jinou významnou odnoží je dianická Wicca, feministický směr, určený jen pro ženy. Vznikl na přelomu 60. a 70. let 20. století z několika skupin hlavním přičiněním Zsuzsanny Emese Budapestové (*1940), americké feministické a ekofeministické spisovatelky maďar-

¹⁴⁰ Návod k sebezasvěcovacímu obřadu poskytuje CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie...* str. 112-114.

¹⁴¹ Anglicky hovořící wiccani často trvají na starším pravopise slova „magie“ („magick“), aby odlišili jeho původní, náboženský význam od „magie“ iluzionistů („magic“).

¹⁴² Leták INFORM (Information Network Focus on Religious Movement, *About Paganism 1. Wicca*, May 2002.

¹⁴³ BARRETT, David V., *The New Believers...* str. 399.

ského původu.¹⁴⁴ Osobností feministické Wiccy je však více a ne všechny souhlasí s omezením společenství jen na ženy: k těm nejpozoruhodnějším osobnostem jistě patří Starhawk, americká spisovatelka Miriam Simosová (*1951), autorka populární knihy *Spirálový tanec* (Spiral Dance, 1979) a zakladatelka smíšené, mužské i ženské komunity Obnovené vlády (Reclaiming).¹⁴⁵

Poslední odnož hnutí Wicca, kterou zde zmíníme, je saská Wicca,¹⁴⁶ celosvětové společenství, založené ve Spojených státech Raymondem Bucklandem (*1934). Buckland se významně zasloužil o rozšíření gardnerovské Wiccy ve Spojených státech, ale roku 1973 se od tohoto společenství oddělil. V jeho saské Wicce jsou uctívána severská božstva Ódin a Freya.

Raymond Buckland byl patrně první, kdo v saské Wicce umožnil, aby jeho stoupenci zasvěcovali sebe samé. Tato idea zaznamenala velký úspěch, neboť jednak umožňovala uspokojit poptávku po zasvěcení, která převyšovala možnosti tradičních covenů, a jednak vyhovovala obvyklému individualistickému zaměření zájemců o novopohanství. Tak vznikly desítky covenů, samostatných i organizačně volně spojených, které mohou prezentovat i zavádějící údaje o své návaznosti na wiccanské tradice, popř. vytvářet tradice nové. Idea zasvěcení sebe samého přiblížila hnutí Wicca hnutí Nového věku a způsobila neutuchající diskusi mezi wiccany o tom, kdo je nositelem „pravých“ wiccanských tradic a kdo je „pouhým“ eklektickým napodobitelem ve stylu hnutí Nového věku.

Diskuse českých novopohanů na toto téma je specifická v tom, že novopohanský směr Wicca se k nám dostal až v době, kdy byl už částečně rozmělněn eklektickou spiritualitou hnutí Nového věku, anebo - řečeno v intencích výše zmíněného Woutera Hanegraaffa¹⁴⁷ - kdy hnutí Nového věku již posunulo novopohanství do nového stádia vývoje. Narozdíl od západních zemí u nás žádné „klasické“ hnutí Wicca neexistovalo. Základními texty¹⁴⁸ postupně vznikajícího hnutí Wicca se od roku 1998 stala Bucklandova *Velká učebnice čarodějnictví a magie*¹⁴⁹ a ještě později kniha Scotta Cunninghama, nazvaná *Wicca. Průvodce pro samostatně praktikujícího*.¹⁵⁰

Ústřední postavou českého hnutí Wicca je Jakub Achrer, který vedle svého jména používá i přezdívku Zahrada. Je autorem zatím jediné české knihy o hnutí Wicca,¹⁵¹ v níž kromě jiného popisuje i své zasvěcení v Rakousku. Zahrada zorganizoval na svátek Samhain roku 2003 první veřejný wiccanský obřad¹⁵² a hnutí Wicca se snažil popularizovat v časopisech Dotek nebo Pohanský kruh (byl jeho vydavatelem)¹⁵³ a na svých internetových stránkách.¹⁵⁴ Pro organizování novopohanských aktivit Zahrada avizoval roku 2005 založení občanského sdružení Řeč.¹⁵⁵ Z plánovaných aktivit je životaschopný Českomoravský slet čarodějů (známý

¹⁴⁴ Nejvýznamnější skupiny dianické Wiccy je možné najít on-line na adresách <<http://www.templeofdiana.org>>; <<http://www.circleofaradia.org>> a <<http://www.daughtersofthegoddess.com>>, vše download 21. 6. 2007.

¹⁴⁵ Skupina se prezentuje on-line na adrese <<http://www.reclaiming.org>>, download 21. 6. 2007.

¹⁴⁶ Skupina se prezentuje on-line na adrese <<http://www.seax.org>>, download 21. 6. 2007.

¹⁴⁷ HANEGRAAFF, *New Age Religion ...* str. 77.

¹⁴⁸ První česká kniha o hnutí Wicca vyšla roku 1996 (FARRAR, Steward, *Čarodějství dnes. Rukověť moderního čaroděje*, Ivo Železný, 1996). Jak ale upozorňuje wiccan Zahrada, tato kniha neměla u českých čtenářů úspěch. - ZAHRADA, *Současná situace v Čechách a na Moravě, Pohanský kruh*, Lughnasadh 2003. Dokument je dostupný on-line na adrese <<http://wicca.cz/old/wicca/Lug03Wic01.htm>>, download 21. 6. 2007.

¹⁴⁹ BUCKLAND, Raymond, *Velká učebnice čarodějnictví a magie*, Pragma, Praha 1998.

¹⁵⁰ V českém překladu má kniha ovšem zavádějící název: CUNNINGHAM, Scott, *Keltská přírodní magie*. Wicca, Fontána 2002.

¹⁵¹ ACHRER, Jakub „Zahrada“, *Wicca. První zasvěcení*, Volvox Globator 2005.

¹⁵² ZAHRADA, První veřejný wiccanský rituál v Čechách, *Pohanský kruh* 4, prosinec 2003, str. 16-18.

¹⁵³ Žádný z těchto časopisů již nevychází.

¹⁵⁴ ZAHRADA, *Stránky o pohanské tradici WICCA*, dokumenty jsou dostupné on-line na adrese <<http://www.wiccangarden.com>>, download 21. 6. 2007.

¹⁵⁵ O tomto občanském sdružení referoval dokument *Občanské sdružení řeč* on-line na adrese <<http://bmwc.mysteria.cz/index2.htm>>, který již (roku 2007) není dostupný. Občanské sdružení Řeč není

jako BMWC¹⁵⁶), organizovaný dvakrát ročně od roku 2004. Jeho program je určen pro zkušené zájemce o novopohanství, magii a alternativní psychotherapeutické metody. Svět Wiccy, šamanismu a alternativní psychotherapie spojují kněžky hnutí Wicca a zároveň organizátorky workshopů tzv. rodinných konstelací¹⁵⁷ a festivalů Eastwick Open Baraka a Berkana.¹⁵⁸ Nejnovější Zahradovou aktivitou je vzdělávací program Kruh bukového lesa pro začínající zájemce o novopohanství.¹⁵⁹

Další osobností českého hnutí Wicca je Petr Gilar, který vystupuje pod jménem Eurik. Kromě jeho internetové prezentace¹⁶⁰ jsou další bohatým zdrojem informací o hnutí Wicca dokumenty vytvořené Noirou.¹⁶¹ Podle údajů internetových stránkách Sigurda a Nimloth¹⁶² byly v České republice roku 2004 čtyři coveny, ale – jak bylo naznačeno výše - status covenu není přesně vymezen a pravidlo, že coven může založit pouze wiccan s druhým zasvěcením, není uznáváno všemi.¹⁶³

Poněkud stranou těchto příznivců hnutí Wicca stojí česká příslušnice feministické, či snad ekofeministické odnože Wiccy a obdivovatelka Starhawk Hana Evansová, zvaná Valpurga. Jejím největším počinem byla organizace Festivalu Bohyně roku 2004. Po něm ale z role propagátorky tohoto směru novopohanství z osobních důvodů ustoupila.¹⁶⁴

VI. ŠAMANSKÉ NOVOPOHANSTVÍ

Z pěti směrů novopohanství je neošamanismus nejmladším a - jak již bylo řečeno výše - jeho zařazení do fenoménu novopohanství nejproblematictější.

Šamanismus

Problematický je ovšem už pojem šamanismus. Není označením náboženského systému ani tradice (srovnatelné např. s náboženstvími Keltů, Germánů a Slovanů), ale spíše označením náboženské praxe (podobně jako čarodějnictví).¹⁶⁵ Šamanskou praxi nacházíme v rámci různých tradic v kmenových společenstvích, jež z hlediska jejich duchovního života označujeme

uvedeno ani v *Seznamu občanských sdružení*, dokumentu Ministerstva vnitra ČR, dostupném on-line na adrese <<http://www.mvcr.cz/rady/sdruzeni>>, download 21. 6. 2007. Roku 2006 toto sdružení zaniklo. - ZAHRAHA, *Deník zmateného čaroděje*, dokument dostupný on-line on-line na adrese <<http://zahrada.bloguje.cz/450155-ohlednuti-za-rokem-2006.php>>, download 21. 6. 2007.

¹⁵⁶ Propagaci sletu zajišťuje dokument *Českomoravský slet čarodějů a čarodějnic*, dostupný on-line na adrese <<http://bmwc.org>>, download 21. 6. 2007.

¹⁵⁷ Jedná se o problematickou alternativní psychotherapeutickou metodu, kterou vytvořil Bert Hellinger (*1925). Více o něm v dokumentu *Bert Hellinger International*, dostupném on-line na adrese <<http://www.hellinger.com>>, download 21. 6. 2007.

¹⁵⁸ Svě aktivity prezentují Baraka (Barbora Nádvorníková) a Berkana (Petra Sedlmajerová) prostřednictvím dokumentu *Eastwick*, dostupného on-line na adrese <<http://www.eastwick.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁵⁹ Oznámení o založení studijní skupiny je dostupné on-line na adrese <<http://www.wicca.cz/sluzby/kbl.htm>>, download 21. 6. 2007.

¹⁶⁰ *Eurikovy stránky o náboženství Wicca a magii*, dokumenty dostupné on-line na adrese <<http://magie.unas.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁶¹ *Čarovné zrcadlo*, dokumenty dostupné on-line na adrese <<http://zrcadlo.mysteria.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁶² *Heathen Rhapsody*, dokumenty dostupné on-line na adrese <<http://www.sweb.cz/andvari.askult/covens.htm>>, download 21. 6. 2007. Stránky byly naposled aktualizovány 18. 10. 2004.

¹⁶³ Jako další wiccanský coven se hlásí Plzeňská sekce ve stejnojmenném dokumentu, dostupném on-line na adrese <<http://sekce.wbs.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁶⁴ Důvody uvedla v dokumentu *Bohyně*, dostupném on-line na adrese <<http://bohynecz.tripod.com>>, download 21. 6. 2007. Na tuto adresu byly umístěny dokumenty z původní adresy <<http://www.bohyne.com>>. Některé texty Valpury spolu s novějšími texty její spolupracovnice Luminar jsou nadále dostupné i on-line na adrese <<http://bohyne.mysteria.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁶⁵ Různé přístupy k šamanismu popisuje BOWIE, Fiona, *The Anthropology of Religion*, Blackwell Publishers, 2000, str. 190-199.

jako animistická. Animistické chápání světa předpokládá existenci duše (lat. *anima*) v každé součásti přírody. Lidské společenství i člověk sám jsou tak obklopeni světem duchovních bytostí. Šamanismus je způsob, jak dosáhnout náboženského zážitku a jak s tímto světem komunikovat, přičemž charakteristickým znakem tohoto způsobu je extáze¹⁶⁶ („stání mimo sebe“) toho, kdo komunikuje, tedy šamana.

Slovo „šaman“ má původ v evenštině,¹⁶⁷ jazyce sibiřských Evenů. Právě ve střední a severní Asii byl šamanismus západními antropology v 19. století poprvé popsán. Později byly ovšem podobné fenomény nacházeny i v kulturách na jiných místech světa - v jihovýchodní Asii (zvláště v Indonésii), v Oceánii, v Severní i Jižní Americe, Africe i jinde. S tímto rozšířením souvisí i výše zmíněný problém tohoto pojmu, jenž spočívá v pochybnosti, zda je vhodné shrnovat extatické zkušenosti z velmi rozdílných lidských společenství pod jeden pojem.

Účelem šamanské zkušenosti je vejít do kontaktu s duchovním světem a získat v něm prostředky ve prospěch společenství, v němž šaman působí. Tyto prostředky mají způsobit uzdravení, úspěšný lov, vhodné počasí, mají odvrátit jakéhokoli neštěstí apod. Šaman může také doprovázet zemřelého nebo předpovídat budoucnost. Extatická zkušenost šamanově duši umožňuje cestovat do jiných světů např. po světovém stromu nebo po jiné „ose světa“, která protíná a spojuje „dolní svět“, osídlený duchy zvířat, rostlin, živlů apod., svět našeho běžného života a „horní svět“ s božstvy, astrálními silami apod.¹⁶⁸ Na těchto cestách ho může doprovázet pomocník, spojenec či průvodce, jenž má někdy podobu člověka nebo lidského ducha (např. již zemřelého šamana či jiného vidoucího), anebo tzv. silového nebo též totemového zvířete, výjimečně rostliny či jiného přírodního jevu.

V komunikaci s duchovním světem nemusí být šaman ve svém společenství osamocen a tato komunikace mu v tomto společenství ani nemusí přinášet výsadní postavení. Vedle něho mohou na duchovní svět působit např. i kmenoví obětníci a určité magické techniky ostatně může (a vlastně často i musí) používat každý jiný člen společenství. Zvláštností šamana je jeho schopnost dosahovat extatického stavu, pro niž mohl být svým společenstvím vyvolen např. duševní nemocí, tělesným postižením, vizemi, sny apod. a do níž byl zpravidla zasvěcen starším šamanem. K zasvěcení často patří tzv. šamanská nemoc, doba psychické a fyzické krize (nebo dokonce prožitek nebytí) i společenského odcizení, jež je způsobena setkáváním šamana s duchovním světem. Zasvěcením se šaman částečně stává součástí duchovního světa a v rámci svého společenství odborníkem na jeho záležitosti.

Mezi způsoby dosahování extatických stavů nacházíme především omamné látky, pěst, bubnování a další rytmické zvuky, tanec, vystavení organismu extrémním teplotám např. v potní chýši apod. Šamanovo společenství může být o jeho výjimečných schopnostech přesvědčeno např. i díky jeho zvláštnímu chování, masce či neobvyklému oděvu, malbě na těle, tetování, zpěvu nebo vyprávění. Díky zpěvu a vyprávění se na šamanových zážitcích podílí i jeho společenství.

Neošamanismus, jeho průkopníci a směry

Novodobý zájem o šamanismus způsobila - podobně jako v případě čarodějnictví o 40 let dříve - odborná publikace. Jednalo se o průlomovou knihu religionisty Mircey Eliadeho (1907-1986) *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, která vyšla v anglickém překladu roku

¹⁶⁶ Šamanismus zde tedy definujeme jako způsob komunikace s duchovním světem, ale podle klasické definice Mircey Eliadeho je šamanismus „technika extáze“ (ELIADE, M., *Šamanismus a nejstarší techniky extáze*, Argo 1997, str. 25). Šamanismus jako druh náboženské zkušenosti (vedle mystiky či posedlosti) uvádí např. i PADEN, W. E., *Bádání o posvátnu*, Masarykova univerzita 2002, str. 94.

¹⁶⁷ ELIADE, M., *Šamanismus...* str. 25.

¹⁶⁸ Více o třech oblastech a pilířích světa in: ELIADE, M., *Šamanismus a kosmologie*, in: NICHOLSONOVÁ, S. (ed.), *Šamanismus I. Rozšířená vize reality*, CAD Press 1994, str. 31-49.

1964 (česky 1997).¹⁶⁹ Tehdy sice byla mezi antropology již několik desetiletí oblíbená zkoumání domorodých kultur, ale anglický překlad Eliadeho knihy vzbudil pozornost nejen u odborné veřejnosti, ale také v kontrakultuře, zvláště vnímavé vůči projevům dosud málo známých kultur a jejich duchovního života. Na tuto knihu jako pobídku ke studiu šamanismu zareagovali (kromě tisíců jiných) také dva američtí antropologové, kteří se pak spíše než vědeckou prací proslavili zpřístupněním šamanismu široké veřejnosti a jeho vnesením do spektra náboženského života Západu. Spolu s tzv. psychedelickým hnutím a spolu s celkovou atmosférou kontrakultury, nakloněnou experimentům s omamnými látkami, se tak podíleli na novodobém západním obnovení šamanismu, tedy na vzniku tzv. neošamanismu.

Prvním z těchto antropologů byl Carlos Castaneda (1925-1998), Peruánek, který v 50. letech imigroval do Spojených států a vystudoval univerzitu v Los Angeles (sám ovšem uváděl jako rok narození 1931 a jako místo brazilské São Paulo). Svůj akademický titul a také věhlas výborně prodáváného autora získal studiem domorodých obyvatel středního Mexika. V kmeni Yaqui našel podle vlastních slov téměř sedmdesátiletého šamana dona Juana Matuse, který se následujících letech stal jeho šamanským učitelem. Castanedovu první knihu, *Učení dona Juana* (1968, česky poprvé 1992), vydalo univerzitní nakladatelství jako akademickou práci. Zatímco ale v odborných kruzích stále rostly pochyby o serióznosti jeho antropologického výzkumu,¹⁷⁰ obrovský zájem veřejnosti si vyžádal reedice jeho prvního díla ve vysokých nákladech a postupné vydávání jedenácti dalších knih.¹⁷¹ V nich Castaneda uvádí čtenáře mimo obyčejný, materiální svět, do „jiné reality“, jež může být vnímána ve změněném stavu vědomí. Sám tohoto stavu sice díky donu Juanovi zprvu dosahoval omamnými látkami, své následovníky a obdivovatele před těmito látkami ale později varuje. Ačkoli jsou popisované zkušenosti pravděpodobně autorovou fikcí, anebo přinejlepším kompilací motivů ze života několika domorodých komunit, podařilo se mu vytvořit velmi čtivá díla. Miliony čtenářů byly inspirovány hravým, překvapivým pohledem na svět a tento pohled se jim stal vítanou alternativou ke kultuře, v níž byli vychováni, a k prožívané společenské realitě.

Nejsou to ale jen knihy, co tvoří Castanedovo dědictví. Roku 1993 začal pořádat se svými nejbližšími žákyněmi kursy magických gest, starých údajně mnoho staletí. Tyto žákyňe, Carol Tiggsová, Taisha Abelarová a Florinda Donner-Grauová, byly údajně také žákyňemi dona Juana. Právě on měl tajemství starobylých mexických magických gest Castanedově skupině předat. Systému těchto gest, které podle praktikujících připomínají např. čínské meditační cvičení tchaj-si (taiči), dal Castaneda a jeho spolupracovnice název „tensegrita“.¹⁷² Tento výraz je složen ze slov napětí (tenze) a integrita a má naznačovat propojení svalové práce (napínání a uvolňování) s vědomím celistvosti a dokonalosti vlastního těla. Skupiny duchovně pohybové metody tensegrita vznikly v několika zemích světa a jsou volně sdruženy prostřednictvím školící a vydavatelské organizace Cleargreen.

Druhý z antropologů, kteří výrazně ovlivnili vývoj neošamanismu a kteří v jeho rámci zformovali specifický směr, je Michael Harner (*1929). Ve svých antropologických studiích se věnoval jihoamerickým domorodým obyvatelům z povodí Amazonky. Při své práci pocíto-

¹⁶⁹ ELIADE, M., *Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy*, Routledge and Kegan Paul, London 1964; původně *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, Payot, Paris, 1950.

¹⁷⁰ Krátkou diskuzi na téma serióznosti obsahuje i BOWIE, *The Anthropology of Religion...* str. 210-211.

¹⁷¹ Celá série Castanedových dvanácti knih česky vyšla v nakladatelství Volvox Globator (v závorce je uveden rok původního vydání i rok vydání českého překladu): *Učení dona Juana: cesta poznání Indiánů kmene Yaqui* (1968, 1997), *Oddělená skutečnost* (1971, 1994), *Cesta do Ixtlanu* (1972, 1996), *Příběhy síly* (1974, 1996), *Druhý kruh síly* (1977, 1997), *Dar orla* (1981, 1997), *Vnitřní oheň* (1984, 1998), *Síla ticha* (1987, 1998), *Umění snít* (1993, 1998), *Kolo času* (1998, 1999), *Magické pohyby* (1998, 1999), *Aktivní tvář nekonečna* (1999, 2000). - Kniha *Učení dona Juana* byla ovšem česky vydána již dříve: roku 1992 v nakladatelství Reflex, roku 1996 ve Chvojkově nakladatelství. - Mimo řadu dvanácti knih stojí *Čtenáři nekonečna* (1996), česky Dobra 2004.

¹⁷² O tensegritě pojednává dokument *Carlos Castaneda's Magical Passes*, dostupný on-line na adrese <<http://www.castaneda.org>>, download 21. 6. 2007.

val nemožnost proniknout k podstatě šamanismu zvenku, a proto se - stejně jako Castaneda - sám stal šamanem. První šamanský zážitek měl podle svého vyjádření roku 1961 mezi peruánskými Koniby po požití posvátného omamného nápoje ayahuasca. Zážitek popisuje ve své knize *Cesta šamana. Průvodce k moci a uzdravení* (1980).¹⁷³ Harner studia dokončil sice dříve než Castaneda (roku 1963), ale akademické práci se věnoval až do roku 1987. Tehdy založil Nadaci pro šamanská studia¹⁷⁴ a začal se plně věnovat učitelství šamanismu. Harnerova Nadace pořádá semináře a školí lektory šamanismu. Její bubnovací kruhy již vznikly v několika zemích a - jak bude připomenuto níže - také v České republice.

Michael Harner nacházel v osobním kontaktu se šamany různých kmenů společné znaky šamanismu podobně, jako je nacházel Mircea Eliade ve srovnávání antropologického materiálu. Harnerova syntéza, tzv. jádrový šamanismus,¹⁷⁵ je schopna integrovat nejen specifika jednotlivých kmenových tradic, ale i Castanedovy inovace, a dokonce i podněty duchovního života mimo šamanismus. Důraz Harnerova jádrového šamanismu je položen na dosažení tzv. šamanského stavu vědomí prostřednictvím rytmu, tance a hudby. Halucinogenní látky nejsou pro tento stav potřebné. Jak Harner říká, šamanský stav vědomí „je dokonale kontrolovaný a šaman ovládá spoustu 'klíčů' a triků, jak se do takového stavu dostat, jak v něm pobývat a jak se snadno vrátit zpět.“¹⁷⁶ Vstup do šamanského vědomí je začátek dobrodružné a objevitelské cesty „jinou realitou“, na níž šamané nacházejí svého duchovního rádce, vstupují do komunikace s živou i neživou přírodou, zažívají vědomí jednoty všeho a řeší jakékoli problémy. V tomto řešení je další důraz Harnerova směru: chce být velmi praktický a povzbuzuje k šamanskému léčení tělesných i duševních obtíží.

Ke vzniku neošamanismu přispěl kromě Castanedy a Harnera další, možná nejsilnější inspirační zdroj, a to psychedelická spiritualita. Tímto výrazem označujeme od druhé třetiny 20. století duchovní život, který je založen na zážitcích, způsobených nebo zvýrazněných halucinogenními látkami. Halucinogenní látky jsou totiž psychedelické, tj. „vyjevují“ nebo „odhalují“ mysl tím, že mění vnímání, myšlení i prožívání. Pokud jsou používány k náboženským účelům, jsou také nazývány výrazem entheogeny, který můžeme vysvětlit jako „to, co způsobuje uvnitř vnímání božství“. Používání entheogenů je známo z mnoha náboženství zvláště v jejich raných stádiích - např. ve védském náboženství hrála velkou roli omamná sóma.

Novodobá vlna obliby psychedelických látek na Západě má počátek v roce 1943, kdy švýcarský chemik Albert Hofmann (*1906) objevil halucinogenní účinky LSD. V 50. letech se rozběhla vlna psychiatrických a farmakologických experimentů s LSD i s přírodními halucinogeny. Po vlastním experimentu s peyotlem zpopularizoval entheogeny britský spisovatel Aldous Huxley (1894-1963) roku 1954 esejí *Brány vnímání* (česky 1996).¹⁷⁷ Ačkoliv již Huxley v podstatě ztotožnil zážitky, způsobené psychedelickými látkami, se zážitky mystickými, hlavní postavou psychedelické spirituality se stal americký psycholog Timothy Leary (1920-1996). Účinky LSD a jiných halucinogenních látek srovnával on stejně jako jeho obdivovatelé a následovníci od 60. do 80. let především se zážitky v náboženstvích Východu.

¹⁷³ HARNER, M., *The Way of the Shaman. A Guide to Power and Healing*, Harper & Row 1980; ukázka z této knihy byla otištěna v časopise *Baraka* 7, 1999, str. 62, a je dostupná on-line na adrese <http://www.baraka.cz/baraka/Baraka/b_7/b_7_vino_duse.html>, download 21. 6. 2007.

¹⁷⁴ Prezentaci nadace obsahuje dokument *The Foundation for Shamanic Studies*, dostupný on-line na adrese <<http://www.shamanism.org>>, download 21. 6. 2007.

¹⁷⁵ Angl. core shamanism.

¹⁷⁶ MAREK, V., Naše šamanské dědictví. Rozhovor s Michaelem Harnerem volně upravený z časopisu *Noetic Science* z roku 1986, *Gemma* 4 (6) 1993, str. 4.

¹⁷⁷ HUXLEY, A., *The Doors of Perception and Heaven and Hell*, Harper & Brothers 1954.

Podobnost se zážitky šamanů si Leary a jeho generace sice uvědomovali, ale do středu psychedelické spirituality posunul šamanismus až Terence McKenna (1946-2000),¹⁷⁸ nejvýznamnější postava této spirituality po Learyho odchodu. Hlavně v souvislosti s McKennou tak můžeme mluvit o třetím (po Castanedově a Harnerově) typu nebo směru neošamanismu - psychedelickém šamanismu. „McKennova spiritualita je v podstatě založena na víře, že vývoj lidské duchovnosti byl odstartován užíváním halucinogenních hub. (...) Naše existence jako racionálních duchovních bytostí vyplývá z toho, že naši dávní předkové pojídali halucinogenní houby. McKennova základní teze je jednoduchá - psychedelická spiritualita nás vede zpět k našim kořenům.“¹⁷⁹ Spolu s posunem k šamanskému dědictví se v prostředí psychedelické spirituality v 90. letech totiž změnila také obliba enteogenů: LSD a marihuana byly vystřídány psilocybinovými houbami a extází.¹⁸⁰

Na okraji fenoménu neošamanismu stojí jeho poslední typ, který zde rozlišujeme - tzv. technošamanismus.¹⁸¹ Je to shrnující výraz pro aktivity příslušníků několika subkultur současné alternativní hudební scény, kteří vnímají duchovní rozměr svého hudebního žánru a připodobňují ho šamanismu. Charakteristické je využití nejnovějších technologií k duchovním účelům, což tento typ neošamanismu odlišuje od romantizujícího odmítání techniky, jež bylo typické pro nové duchovní cesty od 60. let 20. století.¹⁸² Změněný stav vědomí, jež účastníci hudebních párty dosahují pomocí extrémně hlasité, rytmické hudby (v rytmu rychlejším než je tepová frekvence srdce), laserovým a stroboskopovým osvětlením a pomocí psychedelických látek (především extáze), chápou jako šamanský. Ačkoli je možné uvažovat o tom, že tento výraz je důsledkem určité stylizace, religiózní prvky tyto párty bezpochyby obsahují.¹⁸³ O šamanském duchovním přesahu se nejvíce hovoří v souvislosti se styly rave a psytrance (psychedelic trance nebo též Goa). Zvláště v prostředí psytrance jsou odkazy na spiritualitu McKenny nebo Huxleyho běžné.

Neošamanismus a hnutí Nového věku

Na tomto místě musíme zopakovat, že šamanismus (a stejně tak neošamanismus) není náboženský systém (jako např. buddhismus), ale způsob, jak dosáhnout náboženského zážitku. Pro tento způsob je v současné době vhodným prostředím spiritualita hnutí Nového věku (New Age) a neošamanismus můžeme proto dost dobře chápat jako součást tohoto hnutí.

Se spiritualitou Nového věku sdílí neošamanismus „přesvědčení, že žijeme v období probíhající radikální změny kultury, příchodu nového věku.“¹⁸⁴ Stejně jako v hnutí Nového věku jde i v neošamanismu o transformaci jednotlivce i lidské společnosti a stejně se v něm vyskytují jak proroci neodkladného zániku našeho starého světa (např. podle McKenny k němu má dojít roku 2012¹⁸⁵), tak i aktivisté, kteří se spirituální a ekologickou činností snaží tomuto zániku zabránit. Ekologický aktivismus, touha po splnutí s „duší“ přírody, vědomí sounáležitosti s duchovně oživeným světem a snaha o návrat ke kořenům lidství v kolébce

¹⁷⁸ Díla Terence McKenny vyšla v češtině (v závorce je uveden rok původního vydání i rok vydání českého překladu): v nakladatelství DharmaGaia: *Návrat archaismu* (1992, 1998), *Pokrm bohů* (1992, 1999), *Pravdivé halucinace* (1993, 1999); v nakladatelství Volvox Globator: *Neviditelná krajina* (1975, 2000).

¹⁷⁹ PARTRIDGE, C., Psychedelická spiritualita, in: PARTRIDGE, C. (ed.), *Encyklopedie nových náboženství. Nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spiritualita*, Knižní klub 2006, str. 377.

¹⁸⁰ LUŽNÝ, D., Neošamanismus - postmoderní techniky extáze. K problematice náboženství v dnešní době, *Religio* 3 (2), 1998, str. 172.

¹⁸¹ Inspirativní studii je GREEN, Dave, *Technoshamanism: Cyber-sorcery and schizophrenia*, dokument je dostupný on-line na adrese <<http://www.cesnur.org/2001/london2001/green.htm>>, download 21. 6. 2007.

¹⁸² Tamtéž, str. 174.

¹⁸³ Zajímavý pohled přináší HUMEOVÁ, L., Taneční párty v Austrálii, in: PARTRIDGE, C. (ed.), *Encyklopedie ...* str. 416-418.

¹⁸⁴ LUŽNÝ, D., Neošamanismus... str. 178.

¹⁸⁵ McKENNA, T., Časová vlna nula, *Mana*, léto 1996, rozhovor převložen z časopisu *Magical Blend* 1993.

přírody¹⁸⁶ jsou ostatně další společné znaky významné části jak neošamanské subkultury, tak i širšího hnutí Nového věku.

Transformace jednotlivce v pojetí hnutí Nového věku není jen spirituální, ale týká se i lidského těla a duše. Neošamanismus (stejně jako dávný či odlehlý šamanismus) tak získává největší prostor pro praktické uplatnění v oblasti léčitelství a alternativní psychoterapie. „Základem šamanského léčení,“ říká Michael Harner, „je znovuobnovení duševní síly nemocného člověka, což může souviset s mentální a emoční mobilizací imunitního systému. Takhle můžete vyléčit cokoli od nachlazení až po infekční nemoci.“¹⁸⁷ - K obnovení duševní síly může sloužit šamanském bubnování, kdy se nemocný následuje šamana na cestě do „jiné reality“. Pro pacienta může být ale jednodušší, pokud do této reality vstoupí pouze šaman, diagnostiku je jeho nemoc a „přinese“ poznání o způsobu léčby: „Šaman jaksi 'vidí' dovnitř těla pacienta. Pracuje ve dvou realitách, 'vidí' i nemoc a snaží se ji vyhnat,“ pokračuje Harner.¹⁸⁸ Toto šamanské léčení je obvykle doplněno bylinnou léčbou, pitím čaje, masážemi apod.

Také s alternativní psychoterapií má neošamanismus zákonitě svůj průnik díky svému zážitkovému charakteru. Šamani tak mohou být považováni za jakési „psychoterapeuty doby kamenné“. Zvláště v tradici transpersonální psychologie je zážitek změněného stavu vědomí oceňován pro svůj potenciál uzdravení a seberealizace. Např. podle Stanislava Grofa v předindustriální společnosti šamanismus sloužil podobně jako dnešní holotropní terapie.¹⁸⁹ Metoda psychospirituální krize,¹⁹⁰ na jejímž vývoji má zásluhu především Grofova manželka Christine, vidí tzv. šamanskou nemoc jako příklad psychospirituální krize. Tantrickou spiritualitu a šamanismus spojuje Brit John Hawken, který od roku 1998 přijíždí do České republiky a má zde řadu svých příznivců.¹⁹¹ Z průniku neošamanismu a psychologie, ovlivněné hnutím Nového věku, tak vznikl okrajový obor „šamanské psychoterapie“ či „šamanského poradenství“.

Šamanské zážitky jsou také srovnávány se stavy, které jsou předmětem spirituálního zájmu hnutí Nového věku: tzv. šamanská nemoc se stavy blízko smrti (tedy se zážitky NDE¹⁹²), šamanské cesty se stavy mimo tělo (se zážitky OBE), s astrálním cestováním nebo lucidním sněním. Neošamanismus tak slouží jako inspirace příbuzným oblastem zájmu hnutí Nového věku a je zároveň je jimi inspirován a ovlivňován.

Neošamanismus v České republice

Praxe neošamanismu je individuální a současní šamani pracují nejčastěji samostatně např. jako hlavní aktéři kursů šamanismu, léčitelé nebo autoři článků a knih. Podobně jako např. Michael Harner spojuje v Česku odbornou znalost šamanismu a osobní angažovanost v jeho popularizaci etnoložka Pavlína Brzáková (*1972), znalkyně sibiřského šamanismu a autorka několika knih,¹⁹³ v současné době šéfredaktorka časopisu *Regenerace*. Centrum neošamanské

¹⁸⁶ Např. český pořadatel duchovních aktivit Boris David píše o šamanských praktikách, že „mohou dovést dnešního člověka, žijícího v odcizeném zmechanizovaném a přeorganizovaném světě, zpět k dávným pramenům svého lidství a dát mu napít z křišťálově čisté studánky nekontaminované živé vody.“ - DAVID, B., *Šamanismus*, *Dotek* 3 (5), 1994, str. 3.

¹⁸⁷ MAREK, V., Naše šamanské dědictví. Rozhovor s Michaelem Harnerem ... *Gemma* 4 (6) 1993, str. 5.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ GROF, S., *Kosmická hra. Zkoumání hranic lidského vědomí*, Perla 1998, str. 173.

¹⁹⁰ U nás je prezentována sdružením Diabasis on-line na adrese <<http://www.diabasis.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹¹ Terapeutická činnost Johna Hawkena je u nás prezentována v dokumentech, dostupných on-line na adrese <<http://www.skydancing.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹² Viz např. článek: RING, K., Zážitky na prahu smrti, *Baraka* léto 1998, str. 46-48.

¹⁹³ BRZÁKOVÁ, P., *Goromomo goroló* (Citadela 1996), *Cesta medvěda* (NLN 2002), *Modřínová duše* (Eminent 2004) a další.

praxe je naproti tomu spíše na Slovensku: v evropské pobočce Nadace pro šamanská studia¹⁹⁴ byly totiž vyškoleny také dvě Slovenky: psychologka Zora Frešová¹⁹⁵ a filosofka Katarína Hrkčková. Spolu s Alicí Balážovou založily roku 1999 Centrum pre štúdium šamanizmu a pod patronací evropské pobočky Nadace pro šamanská studia se věnují přednáškové činnosti. Všechny tři tyto neošamanky poskytly již několika desítkám slovenských i českých posluchačů základní kurs Nadace „Cesta šamana“ a svou činností (zvláště pak působením Kataríny Hrkčkové) podnítily vznik Bubnovacího kruhu Praha roku 2002.¹⁹⁶

Pražský bubnovací kruh je spolu se skupinami tensegrity příkladem šamanských společenství. Castanedovu tensegritu cvičily v České republice tři skupiny v Ostravě, Brně a v Praze; v současné době ale veřejně působí pouze ta pražská.¹⁹⁷

Kromě výše zmíněných neošamank jsou v České republice ještě další pořadatelé šamanských kursů. V Harnerově linii pracuje ještě Ivo Musil, jehož internetové prezentace¹⁹⁸ je vstupní branou do českých neošamanských aktivit. Aktuálně pořádá šamanské kursy také agentura Leony Valentové,¹⁹⁹ zatímco dříve aktivní pořadatel Michal Fabian nebo centrum Inspiritual (Maun) se - zdá se - odmlčeli. Negativní zkušenost učinilo roku 2001 dvaatřicet účastníků semináře Nadace Spirituální země. Její zakladatel Petr Chobot jim jako nástroj k dosažení šamanské vize podal ayahuascu (jméno této omamné látky znamená „liána smrti“, což vyjadřuje její schopnost přivádět lidi do kontaktu se světem zemřelých). Omamná látka na tomto kursu ovšem obsahovala prudký jed, takže jeho účastníci se ocitli v ohrožení života. Chobot se vyhnul trestní odpovědnosti díky vážné duševní chorobě. Po několika letech však v pořádání veřejných akcí pokračuje.

V České republice několikrát působili i zahraniční šamani. Jedním z nich byl i Chobotův učitel, peruánský šaman Antonio Barrera Banda (*1947), který se ovšem při návštěvě na pozvání centra Inspiritual roku 2001 odpovědnosti za akce Petra Chobota zřekl. Hostem XII. světové konference Mezinárodní transpersonální společnosti byl roku 1992 jiný šaman, Američan Brant Secunda (*1952). Nejčastěji z cizinců vedl kursy šamanizmu v České republice Američan Donald Mantoya (*1948) pod jménem šaman Emahó. Aktivity zahraničních šamanů se - zdá se - v posledních letech vytrácejí patrně v souvislosti s pomalým ústupem celého hnutí Nového věku.

Povědomí o neošamanismu a jeho obliba ovšem spíše roste, a to např. i díky bohatému výběru literatury o šamanismu²⁰⁰ nebo díky jeho průniku do kultury např. prostřednictvím etnické hudby nebo výtvarného umění.²⁰¹ Příčin obliby je jistě mnoho, jednou z nich je ale každopádně skutečnost, že šamanský zážitek (způsobený omamnou látkou nebo jinak) posvěcuje každodennost.²⁰²

VII. ZÁVĚR

¹⁹⁴ *The Foundation for Shamanic Studies Europe*, dokument dostupný on-line na adrese <<http://www.fss.at>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹⁵ Prezentace Zory Frešové je dostupná on-line na adrese <<http://www.zorafresova.sk>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹⁶ Internetová prezentace Bubnovacího kruhu Praha on-line na adrese <<http://kruh.vorech.net>> již není roku 2007 funkční.

¹⁹⁷ Prezentace pražské skupiny je dostupná on-line na adrese <<http://praha.tensegrita.info>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹⁸ Je dostupná on-line na adrese <<http://samani.hyperlinx.cz>>, download 21. 6. 2007.

¹⁹⁹ Prezentace této agentury je dostupná on-line na adrese <<http://samanismus.unas.cz>>, download 21. 6. 2007.

²⁰⁰ Kromě výše připomenutých knih Castanedy a Brzákové jsou to např. sborníky nakladatelství CAD Press *Šamanismus I.-VI.*, dále ARRIENOVÁ A., *Archetypy šamanské tradice*, Portál 2000; VITEBSKY, P., *Svět šamanů*, Knižní klub 1996; MATTHEWSOVÁ C., *Zpívej své duši na cestě domů*, Alternativa 1997 a mnoho dalších.

²⁰¹ Např. šamanskými rity se inspiroval malíř Otto Placht (*1962), který působí v džungli Peru.

²⁰² LUŽNÝ, D., *Neošamanismus...* str. 177.

Sledovali jsme vznik, vývoj a českou podobu pěti novopohanských směrů a naznačili jsme i možné zdroje napětí mezi novopohanstvím a současnou západní společností. V závěru se na postavení novopohanství v české společnosti soustředíme.

Novopohanství a společnost

Zdrojem kontroverzí nejprve v hnutí Wicca, ale druhotně i v ostatních směrech novopohanství byla a dosud je jeho záměna se satanismem. Příčinou této záměny je pravděpodobně opozice vůči křesťanství a jeho společenskému vlivu. Tato opozice se mezi novopohany někdy projevuje ostrou rétorikou, na niž reagují především američtí křesťanští fundamentalisté stejně ostře. Jak už bylo řečeno výše, obvinění ze satanismu může být posíleno některými symboly (Rohatého Boha, pentagramu) i některými přístupy (např. k tělu, oslavovanému přirozenou nahotou). Se ztotožňováním novopohanů se satanisty je možné se setkat i v české společnosti.

Právě vztah novopohanů k tělu a sexualitě včetně bezvýhradného přijímání všech sexuálních orientací a všech praktik, které nepoškozují partnera či partnery, se někdy stává základem pocitu ohrožení, kterým ze strany novopohanů mohou trpět jiní příslušníci občanské komunity. Tento pocit ohrožení může být zvyšován i tím, že novopohané používají slova jako „čarodějnictví“ nebo „magie“, tedy výrazy, které mají pro většinu společnosti negativní konotace. Strach z novopohanů může vést k jejich propuštění ze zaměstnání nebo k problémům s úřady kvůli výchově jejich dětí, výjimečně i k případům lynčování.²⁰³ Není ovšem známo, že by k některé takové události došlo i v České republice.

Další kontroverze se týkají toho, zda je možné považovat novopohanství za „skutečné“, vážně míněné náboženství, anebo zda je třeba ho vidět jako nezávaznou zájmovou aktivitu. Tato otázka, která byla naznačena již v Úvodu, se stává aktuální v té společnosti, která poskytuje *bona fide* náboženstvím daňové úlevy nebo jiné výhody. Serióznost novopohanství jako náboženství zpochybnil roku 1986 člen amerického kongresu Jesse Helms. Jeho návrh zákona, který by odňal daňové úlevy i těm novopohanským společenstvím, které je dosud požívaly, sice neprošel ani ve výboru Kongresu, ale přesto byl celou novopohanskou komunitou považován za vážné nebezpečí.²⁰⁴

Tato otázka by mohla být aktuální i v České republice, pokud by čeští novopohané usilovali o přiznání statutu náboženské společnosti podle zákona 3/2002 Sb. Touhu po registraci Ministerstvem kultury ČR podle tohoto zákona novopohané vyjádřili již roku 2003. Začali organizovat podpisovou akci, na jejímž základě měla vzniknout náboženská společnost Stará víra. Tento záměr vyjadřovaly některé osobnosti českého novopohanství²⁰⁵ i internetová prezentace: „Tato náboženská společnost by měla spojit a zastřešit čtyři nezávislé pohanské tradice, tedy germánskou, keltskou, slovanskou a wiccu. Měla by tyto tradice na úrovni prezentovat veřejnosti a vytvářet prostor pro komunikaci jednak mezi jednotlivými tradicemi v rámci samotné Staré víry, ale i mezi pohanskými tradicemi vůbec a většinovou společností.“²⁰⁶ Projekt náboženské společnosti Stará víra se ovšem neuskutečnil.²⁰⁷

²⁰³ O případu lynčování novopohana příslušníky křesťanské fundamentalistické skupiny se zmiňuje MATTHEWS in: MILLER, *America's Alternative Religions...* str. 343.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Např. ZAHRADA, Pohanská církev?, *Pohanský kruh* 5, 2004., str. 23-24.

²⁰⁶ *Náboženská společnost Stará víra*, dokument byl dostupný do roku 2004 on-line na adrese <<http://webpark.cz/staravira/SR-wp-2003-11-03>>, download 3. 10. 2003.

²⁰⁷ Příčiny neúspěchu projektu vysvětluje Zahrada takto: „Myšlenka zanikla také proto, že byla sama o sobě postavena na zcela naivních základech. ... Pochopitelně se ukázalo, že ty skupiny jsou jednak neobyčejně odlišné povahově a názorově. A předně každá sleduje výhradně své vlastní zájmy. Poučen tímto vývojem jsem se rozhodl nadále sledovat také pouze zájmy vlastní ...“ - TPM, *Mezi tulipány, mrkví a šťovíkem*, rozhovor se Zahradou, dostupný on-line na adrese <<http://tpm.bloguje.cz/162899-mezi-tulipany-mrkvi-a-stovikem-.php>>, download 21. 6. 2007.

Se záměrem informovat veřejnost o novopohanství a hájit práva novopohanů vznikla roku 1971 ve Velké Británii Pohanská fronta (Pagan Front), roku 1981 přejmenovaná na Pohanskou federaci (Pagan Federation).²⁰⁸ Zpočátku byla složena téměř výhradně z wiccanských novopohanů, ale od 80. let 20. století se postupně otevřela novopohanům i jiných směrů. Také její čtvrtletník *Pagan Dawn* byl původně významným časopisem hnutí Wicca. „Její současná práce je většinou informační. Stala se mluvčím britského pohanství vzhledem k vnějšímu světu a navázala kontakty s ministerstvem vnitra, policií, úřady sociálních služeb, tiskem, knihovny, učitelé a členy Parlamentu. Usiluje o přiznání stejných práv pro novopohany, jaká mají příslušníci jakéhokoli jiného náboženství, včetně např. ustanovení nemocničních nebo vězeňských kaplanů nebo uznání pohanských svateb a pohřbů.“²⁰⁹ Pohanská federace postupně nabyla mezinárodní rozsah a pod názvem Pagan Federation International²¹⁰ nyní zahrnuje 17 národních a oblastních federací s místními koordinátory. Od podzimu 2006 má svého koordinátora i v České republice,²¹¹ a je tedy možné, že federace nahradí zaniklý projekt náboženské společnosti novopohanů Stará víra.

Pokud je nám známo, čeští novopohané se s vyjádřením nepřátelství ze strany společnosti doposud nesetkali. Mediální ohlas na jejich veřejné aktivity je spíše příznivý, hlavně i případě akcí Bratrstva Keltů, které ovšem mají - jak bylo zmíněno výše - spíše kulturní než náboženský charakter. Média přejně referovala o jedné z novopohanských svateb, svatbě Vilony a Sokola, která proběhla v rámci oslav svátku beltain roku 2006 v duchu keltského a wiccanského novopohanství.²¹² Přejně články o českých novopohanech (ačkoli s určitým nádechem kurióznosti) přinesly roku 2006 přílohy dvou celostátních novin, Práva a Lidových novin.²¹³ Ke společenskému respektu novopohanství v České republice přispívá především jeho přesah do oblasti kultury, léčitelství, psychoterapie a do ekologických a feministických hnutí. S tím, jak roste tolerance vůči alternativám na poli kultury a péče o tělesné a duševní zdraví, a jak jsou dokonce tyto alternativy stále populárnější,²¹⁴ roste i společenská akceptace novopohanství. Zdá se, že ani negativní a mediálně ostře sledovaná aféra Petra Chobota, zmíněná výše, tento trend nijak neohrozila.

Různorodý charakter novopohanských společenství a individualismus jejich příslušníků vede některé akademické pozorovatele k přesvědčení, že se tato společenství vymykají ze sociologické typologie náboženských institucí podle jejich postavení ve společnosti²¹⁵ (církev

²⁰⁸ Prezentuje se dokumenty *The Pagan Federation*, dostupnými on-line na adrese <<http://www.paganfed.org>>, download 21. 6. 2007.

²⁰⁹ BARRETT, *The New Believers...* str. 418.

²¹⁰ Prezentuje se dokumenty *Pagan Federation International*, dostupnými on-line na adrese <<http://www.paganfederation.org>>, download 21. 6. 2007.

²¹¹ Česká sekce Mezinárodní pohanské federace se prezentuje on-line na adrese <<http://cz.paganfederation.org>>, download 21. 6. 2007.

²¹² Rozsáhlou reportáž přinesl pořad České televize Kosmopolis dne 24. 5. 2006 na programu ČT2; reportáž je dostupná on-line na adrese <<http://www.ceskatelevize.cz/vysilani/1095908415-kosmopolis/21818.html>>, download 21. 6. 2007. - O svatbě referovaly i Lidové noviny 1. 5. 2006, dokument je dostupný on-line na adrese <http://lidovky.zpravy.cz/cesti-kelti-usporadali-pohanskou-svatbu-fft-ln_zabava.asp?c=A060501_131557_ln_domov_znk>, download 21. 6. 2007.

²¹³ HLINOVSKÁ, Eva, Jsem student gymnázia. A taky čaroděj, *Pátek Lidových novin*, 30. 6. 2006, dokument je dostupný on-line na adrese

<http://www.lidovky.cz/ln_noviny.asp?c=A060630_100007_ln_noviny_sko&klic=213976&mes=060630_1>, download 21. 6. 2007; KYŠA, Leoš, Uctívači pohanských bohů jsou zpátky, *Magazín Práva*, 15. 4. 2006.

²¹⁴ Např. množství populárních alternativních psychoterapeutických středisek, která se vztahují k šamanismu nebo k jiným směrům novopohanství, je nepřehlédnutelným fenoménem. Prezentace některých těchto středisek jsou dostupné on-line např. na adresách <<http://www.seberealizace.com>>, download 21. 6. 2007, <<http://www.innergoddess.estranky.cz>>, download 21. 6. 2007 ad.

²¹⁵ Např. LUŽNÝ, D., Normativita v New Age a neopaganismu, in: BĚLKA, L., KOVÁČ, M. (eds.), *Normativní a žité náboženství*, Masarykova univerzita v Brně a Chronos Bratislava, 1999, str. 144.

- denominace - nové náboženské hnutí - kult²¹⁶). K tomu ale neshledáváme dostatek důvodů: novopohanství je zastřešující pojem, v jehož rámci můžeme nalézat instituce typu kult, typu nové náboženské hnutí, a dokonce i typu denominace. Někteří novopohané (především šamané) vytvářejí instituce typu „kult“ (poradenská či léčitelská centra apod.) a připomínají tak hnutí Nového věku, pro něž jsou instituce typu kult typické. Ovšem většina novopohanů je součástí společenství, která mají ve společnosti postavení nových náboženských hnutí. V některých zemích získala některá z těchto hnutí respektované společenské postavení denominace (např. státem uznané germánské společenství na Islandu se v postavení denominace rozhodně nachází, Pohanská federace ve Velké Británii se tomuto postavení přinejmenším blíží apod.). Je pravděpodobné, že tohoto respektovaného postavení dříve či později dosáhnou i čeští novopohané.

Budoucnost novopohanství

Úvahou nad budoucím postavením novopohanů v české společnosti se dostáváme k otázce budoucnosti novopohanství vůbec. Odborné publikace se většinou shodují na tom, že novopohanství má ve světě výrazný růstový potenciál.²¹⁷ Je to dáno - podle našeho názoru - především tím, že novopohanství je spiritualitou lidí, kteří chtějí být individualitami, touží se s odvahou a silou postavit proti některým rysům většinové společnosti, věnovat se naplno menšímu novému životnímu stylu a zároveň vytvářet nezávazné a volné společenství. Tato kombinace individualismu a možnosti vytvářet malá, elitní společenství patrně zajistí novopohanství popularitu i v následujících desetiletích.

Na druhou stranu je zřetelné, že novopohanství není v České republice příliš úspěšné. Zdá se, že na jeho nabídku zatím reagují většinou dospívající, kteří ovšem brzy volí jinou spirituální cestu. Starší individuality trpí neschopností se shodnout na dlouhodobých projektech, které by mohly být misijně úspěšné. Je také možné že protikřesťanský protest, který je v novopohanství obsažen, se v současné době nezdá tak působivý, jako byl ve druhé polovině 20. století, a také feministická a ekologická témata se v průběhu let již etablovala v respektovaných společenských institucích a jejich poselství ztratilo protestní zaměření.

V každém případě je ovšem nutné s novopohanstvím při zkoumání současného náboženského života počítat. Je celosvětovým hnutím, které má tradici, bohatou literaturu, místní i nadnárodní organizace a možná až statisíce příznivců. Je mezi náboženskými hnutími jistě populární, i když na některých místech a v některých svých větvích je patrně již za horizontem svých možností rozšíření.

Poděkování

Děkuji studentce Anně Marii Dostálové (Noiře) za laskavé přehlédnutí tohoto textu a za podnětné poznámky k němu.

Bibliografická poznámka

Některé pasáže tohoto článku byly zpracovány pro slovenský populárně odborný časopis Rozmer, v němž vyšly v letech 2006 a 2007.

Summary

Neo-Paganism and Its Presence in the Czech Society

²¹⁶ Česky stručně o této typologii viz VOJTÍŠEK, Z., *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, edice Pontes Pragenses Centra pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v Nakladatelství L. Marek, Brno 2005, str. 38-42.

²¹⁷ Např. Matthewsová považuje novopohanství „za jedno z nejrychleji rostoucích nových náboženských hnutí“.
- MATTHEWS in: MILLER, *America's Alternative Religions...* str. 344.

In the beginning chapter of this paper (I), the term Neo-Paganism, the sources of Neo-Paganism and the characteristics of Neo-Pagan movement are discussed. Chapters II – VI briefly describe the history of Celtic, German, Slavic, Wicca and Shamanic Neo-Paganism and concentrate upon the individuals and groups that represent these types of Neo-Paganism in the Czech Republic. The final chapter (VII) discusses the status of Neo-Pagans in the Czech Republic and dares to predict the future developments. Neo-Paganism is present in almost all its major branches in the Czech Republic. None of these branches, however, has gained considerable following. Czech Neo-Pagan movement is weak and rather disabled due to quarrels. It is able to address the public more as a cultural alternative than as a new religion. No public offense against Neo-Pagans has been documented up to now.